

เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร?

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

พิมพ์เนื่องในมงคลวารอายุครบ ๖๐ ปี

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๒ มกราคม ๒๕๕๒

เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร ?

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8338-87-8

พิมพ์ครั้งที่ ๒	- มกราคม ๒๕๔๒	๖,๗๖๐ เล่ม
- คุณสันติ ตันติวีรสุต พร้อมด้วยครอบครัวและญาติมิตร	๕,๐๐๐ เล่ม	
- กลุ่มชนธำ	๑,๐๐๐ เล่ม	
- คุณปราโมทย์ นาคทัศนพล	๒๐๐ เล่ม	
- นาวาโท จตุพล คุณอุษา ด.ญ.พิสชา ด.ญ.วรลณี โฉมทองดี	๔๐๐ เล่ม	
- คุณนพพร คุณพจนา นุพัฒน์	๑๖๐ เล่ม	

ภาพปก : เสวยวิมุตติสุข โดย อาจารย์ธัมม มาลากุล ณ อยุธยา

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด
๕๔/๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๒ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๘๖๔๐๔๓๔-๕, ๘๑๒-๕๔๔๗, ๘๑๒-๕๔๔๙
โทรสาร ๘๑๒๓๐๔๗, E-mail sahadham@thaimail.com

อนุโมทนา

คุณสันติ ตันติวีรสุต พร้อมทั้งครอบครัว และญาติมิตร มีจิตศรัทธาและมีน้ำใจเกื้อกูล ได้แสดงมุทิตาจิตแก่อาตมภาพด้วยการพิมพ์หนังสือ “เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร” ถวายสำหรับแจกเป็นธรรมบรรณาการในโอกาสวันคล้ายวันเกิด ๑๒ มกราคม ๒๕๔๒ อาตมภาพขออนุโมทนาในมุทิตาธรรม

การพิมพ์หนังสือถวายเป็นมุทิตาสักการะครั้งนี้ ถือว่าเป็นการปรารถนาโอกาสที่เกิดมีตามกาล เพื่อบำเพ็ญธรรมทาน ให้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย อำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนกว้างขวางออกไป

ขอคุณพระรัตนตรัยและธรรมทานบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ จงเป็นปัจจัยอำนวยการเจริญพร้อมทั้งสรรพสิริสวัสดิพัฒนามงคล แก่ คุณสันติ ตันติวีรสุต และครอบครัว พร้อมด้วยญาติมิตร และส่งเสริมให้พุทธธรรมดำรงมั่นเจริญแพร่หลาย เพื่อประโยชน์สุขและความเกษมสันติสุขของประชาชนทุกคน ทุกเมื่อ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๑

สารบัญ

เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร?	๑
อาราธนาธรรม	๒

๑

พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้มวลมนุษย์	๔
ความหมายของวันวิสาขบูชา โดยสัมพันธ์กับวันสำคัญอื่นๆ	๔
สภาพของมนุษย์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประกาศอิสรภาพ	๖
วันวิสาขบูชา คือวันที่พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้แก่มวลมนุษย์	๘
ความหมายที่ประสานสืบเนื่องกัน ของการประสูติ-ตรัสรู้-ปรินิพพาน	๑๒
คติจากพุทธประวัติ: จากพระโพธิสัตว์ สู่ความเป็นพระพุทธเจ้า	๑๔
ระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างไร จึงจะได้สรณะ	๑๖
พุทธสรณะ คือจุดเริ่มที่จะนำเราสู่อิสรภาพ	๑๙
จากพุทธสรณะ โยงธรรมะมาถึงตัวเราด้วยสังฆรัตนะ	๒๑

๒

ชาวพุทธต้องกู้อิสรภาพให้แผ่นดินไทย	๒๔
จากมนุษย์ปุถุชน มาดูจุดเริ่มต้นว่าจะพัฒนาตรงไหน	๒๔
ปุถุชนสามัญก็แยะอยู่แล้ว ถ้าหลงติดยากล่อมจะแย่งกัน	๒๗
แม้แต่สมมติว่าดี เมื่อปุถุชนได้ ก็มักเอามาใช้เป็นยากล่อม	๒๙

มาตรวัดระดับการพัฒนาของคน ที่ดูได้ไม่ยาก	๓๑
สำรวจคนไทย ว่ามีศักยภาพที่จะเผชิญวิกฤติแค่ไหน	๓๔
เริ่มแต่ในครอบครัว ก็ต้องดูพ่อแม่ว่าช่วยให้ลูกพัฒนาหรือไม่	๓๖
วิกฤติที่แท้ของสังคมไทย ไม่ใช่วิกฤติเศรษฐกิจ	๓๘
ที่ว่าวิกฤติเป็นโอกาส คือใช้เป็นสื่อพัฒนาความสามารถในตัวคน ..	๔๐
อย่าเอาเลย เศรษฐกิจมันง่าย ไล่กลวง ที่ไร้ศักดิ์ศรี ไม่มีเกียรติ	๔๓
เอาทุกข์เป็นฐานสู่ความก้าวหน้า เอาปัญหาเป็นเวทีพัฒนาปัญญา	๔๕
กู้ธรรมะได้ กู้แผ่นดินไทยสำเร็จ	๔๗
ถ้ากู้ธรรมะได้จริง ไทยมีแต่ยิ่งเจริญ ไม่รู้จักเสื่อม	
และวิกฤติก็จะกลายเป็นวิวัฒน์	๕๐

เรา จะกู้แผ่นดิน กันอย่างไร?

ถาม-ตอบ ท้ายบรรยาย	๕๔
จะกู้ธรรมะได้อย่างไร?	๕๔
กู้แผ่นดินไทยก็ยังไม่พอ ต้องกู้ทั้งโลกนี้ให้ได้	๕๗
“ถ้าต้องเสีย(คุณค่าของ)คนไป ถึงได้เงินมา ก็อย่าเอาเลย”	๖๑
ถ้าจะแข่งกับเขา ก็ต้องมีกำลัง และตั้งต้นด้วยความรู้เท่าทัน	๖๔
ไหวหรือไม่ไหว ก็จะได้พิสูจน์กันคราวนี้	๖๙

เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร*

อาราธนาธรรม

แม่ชีคันสนีย์:

กราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่เคารพ
อย่างสูง พวกเราที่มาชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ก็ด้วยความสำนึกในพระคุณของพระผู้มี
พระภาคเจ้า ขอให้ท่านอาจารย์ได้เมตตา
แสดงธรรมที่จะชักเตือนให้พวกเราเป็นผู้ที่
จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท วันนี้
เป็นวันที่พวกเราชาวไทยทุกคนสำนึกที่จะ
ทำหน้าที่ของคนในชาติ วันนี้คือวันที่พวก
เราจะกู้แผ่นดิน ขอกราบอาราธนาท่าน
อาจารย์ได้เมตตาแสดงธรรม “เราจะกู้
แผ่นดินกันอย่างไร”

กราบนิมนต์เจ้าค่ะ

บัดนี้เรามานั่งประชุมกันอยู่ ณ สถานที่
อันร่มรื่น มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ใน
บรรยากาศที่เป็นบุญเป็นกุศล คือการที่เรา
ทั้งหลายมีศรัทธาอยู่ในใจ พร้อมทั้งเมตตาที่แผ่
ออกไปต่อผู้มาร่วมในงานนี้ และได้มาประกอบ
กิจกรรมที่เป็นบุญเป็นกุศล มีการสวดมนต์
เป็นต้น โดยมีบุญเจตนาบูชาพระรัตนตรัย
ในโอกาสสำคัญ คือวันวิสาขบูชา

* ปาฐกถาธรรม แสดงในวันวิสาขบูชา ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๑ ณ เสถียรธรรมสถาน
ซอยวัชรพล ๕๕ กรุงเทพมหานคร

— ๑ —

พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้มวลมนุษย์

ความหมายของวันวิสาขบูชา โดยสัมพันธ์กับวันสำคัญอื่นๆ

วันวิสาขบูชามีความหมายอย่างไร? สำหรับที่ประชุมนี้คงไม่จำเป็นต้องอธิบายให้ละเอียดลออ เพราะว่าเป็นผู้ที่มีศรัทธา มีความรู้ความเข้าใจอยู่พอสมควรแล้ว

เราทราบกันดีว่า วันวิสาขบูชา นั้น เป็นวันที่เรามาประกอบการบูชาเพื่อระลึกถึงพระคุณของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาในโอกาสแห่งวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานของพระองค์

สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับการประสูติก็ตาม ตรัสรู้ก็ตาม ปรินิพพานก็ตาม นั้น อย่างที่กล่าวเบื้องต้นแล้ว คงไม่จำเป็นต้องมาทบทวนกันในที่นี้ แต่สาระสำคัญของวันวิสาขบูชา นั้น ก็เพื่อให้เราได้ประโยชน์ คือให้ประโยชน์เกิดขึ้น ทั้งแก่ตัวเรา คือชีวิตของเรา และแก่สังคมของเรา

การที่เราบูชาพระพุทธเจ้า ความจริงเราไม่ได้ทำเพื่อพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็คงไม่ทรงต้องการประโยชน์อะไรจากพวกเรา แต่การที่เราบูชาประโยชน์ก็เกิดแก่ตัวของเราเอง ถ้าเรารู้ความหมายรู้เหตุรู้ผลในการบูชา รู้ว่าประโยชน์อะไรที่เราควรจะได้ และรู้ว่าเราควรจะทำอย่างไร ก็จะได้ประโยชน์มาก เพราะฉะนั้น การบูชาที่จะมีผลดีก็คือการบูชาที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจ

วิสาขบูชา นั้น พูดสั้นๆ ว่ามีความหมายหลายอย่าง บางทีเราบอกว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันพระพุทธเจ้า ทั้งนี้โดยเทียบกับวันอื่น กล่าวคือ ในบรรดาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เราประกอบพิธีบูชากันในรอบปีนั้น เราถือว่า วันวิสาขบูชา นี้ เป็นวันพระพุทธเจ้า เพราะเป็นวันที่เกี่ยวข้อง กับชีวิตส่วนพระองค์ของพระพุทธเจ้า คือ การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน

วันมาฆบูชา เราบอกว่าเป็นวันพระธรรม เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมที่เรียกกันว่า เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือไม่ทำชั่ว ทำดี และทำใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเราถือว่าเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา รวมอยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักนี้ในวันมาฆบูชา ก็คือแสดงหัวใจของธรรม เราก็เลยเรียกวันมาฆบูชาว่า วันพระธรรม

ส่วนวันอาสาฬหบูชา นั้น เราบอกว่าเป็นวันพระสงฆ์ เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงเริ่มประกาศพระศาสนา โดยทรงแสดงปฐมเทศนา และในบรรดาผู้ที่ได้ฟังในวันนั้น ก็มีท่านหนึ่งที่ได้บรรลุธรรม ได้เป็นปฐมสาวก คือเป็นสาวกองค์แรก เท่ากับเกิดมีพระสงฆ์ขึ้นมา เราจึงเรียกว่าเป็นวันพระสงฆ์ ที่วันนี้ก็เป็นความหมายอย่างหนึ่ง

ถ้าพูดให้สั้นกว่านั้น อาจจะบอกว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันพระพุทธเจ้า โดยมีความหมายว่าเป็นวันปลุกใจชาวพุทธ และปลุกจิตชาวโลก เพราะคำว่า “พุทธะ” หรือ พระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้ตื่น ตื่นกิโยนไปถึงรู้ แล้วก็เบิกบาน คำสำคัญก็คือตื่น ซึ่งหมายความว่าตื่นจากหลับ และตื่นจากความหลงใหล พ้นจากอวิชชา พ้นจากโมหะ

เมื่อพระพุทธเจ้าตื่น พวกเราชาวโลกหรือสรรพสัตว์ทั้งหลายยังไม่ตื่น ยังหลับใหลอยู่เป็นจำนวนมาก พระองค์จึงมาปลุกให้ตื่นเพื่อจะได้เป็น

พุทธด้วย เพราะฉะนั้นวันพระพุทเจ้าจึงมีความหมายว่าเป็นวันที่โลกบังเกิดมีท่านผู้ที่จะมาปลุกให้คนทั้งหลายตื่นขึ้นจากความหลับใหลด้วยกิเลส มีโมหะ เป็นต้น

สภาพของมนุษย์ ก่อนที่พระพุทเจ้าจะประกาศอิสรภาพ

อีกอย่างหนึ่ง เราอาจจะเรียกวันวิสาขบูชาว่าเป็นวันประกาศอิสรภาพของมนุษย์ อันนี้มีความหมายพิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องอธิบายยืดยาว ที่จริงเหตุการณ์แห่งการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทเจ้านั้น แต่ละอย่างมีความหมายทั้งสิ้น

ในการประสูตินั้นมีพุทธพจน์กำกับอยู่ ท่านกล่าวว่าพระพุทเจ้าเมื่อประสูติได้ตรัสพระวาหะ ที่เรียกเป็นภาษาบาลีว่า *อาสภิวาจา* (วาจาอาจหาญ) ว่า *อคโคหมสมิ โลกุตส, เชฏโฐหมสมิ โลกุตส, เสฏโฐหมสมิ โลกุตส* แปลว่า เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก เราเป็นผู้ใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก เมื่อได้ยินคำนี้บางคนอาจจะมองว่า ทำไมพระพุทเจ้ามาอวดอ้างพระองค์ จะต้องเข้าใจว่าพระพุทเจ้าตรัสอย่างนี้ เป็นการตรัสในฐานะที่ทรงเป็นตัวแทนของมนุษย์ แต่ไม่ใช่มนุษย์ทั่วไป ในที่นี้หมายถึงมนุษย์ที่พัฒนาตนดีแล้ว

เมื่อมนุษย์พัฒนาตนสมบูรณ์แล้ว ด้วยศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองนี้ มนุษย์ก็จะกลายเป็นผู้ประเสริฐ มนุษย์ที่เคยหวังพึ่งอำนาจลึกลับศักดิ์สิทธิ์ หรืออิทธิฤทธิ์ที่ดลบันดาลภายนอก ก็กลายเป็นผู้มีอิสรภาพ

เรื่องนี้ตรัสโดยสัมพันธ์กับสภาพของสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งเป็นสังคมที่พระพุทเจ้าทรงอุบัติขึ้น หรือพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ลองหันไปดูสังคมอินเดียโบราณ และแม้แต่ไมโบราณ คือปัจจุบันนี้เอง ซึ่งอาจจะโยง

มาถึงประเทศไทยด้วย ผู้คนทั้งหลายนั้น อยากจะดำเนินชีวิตที่ดี อยากจะมีความสุข อยากจะพ้นทุกข์พ้นภัย อยากจะได้สิ่งที่หวังที่ต้องการ เมื่อเขามีความปรารถนาอย่างนี้ เขามองไปที่ไหน เขามักจะมองออกไปข้างนอกว่า จะมีใครมาช่วยเรา โดยเฉพาะก็เชื่อว่ามีเทพเจ้าเป็นต้น ที่มีอำนาจดลบันดาลชีวิตของเราจะเป็นอย่างไร ก็แล้วแต่การดลบันดาลของท่าน เราต้องฝากโชคชะตาไว้กับเทพเจ้าเป็นต้นเหล่านั้น ที่มีอำนาจยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ

เมื่อเชื่ออย่างนี้ คนอินเดียสมัยโบราณ ก็ต้องหาวิธีที่จะให้เทพเจ้าผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลนั้นมาช่วยเหลือ จึงได้ประดิษฐ์ประดอยวิธีที่จะเอาอกเอาใจเทพเจ้า ที่เรียกกันว่าการเซ่นสรวงบูชา การประดิษฐ์ตกแต่งคิดหาวิธีเอาอกเอาใจเทพเจ้านี้ ได้พัฒนามาเป็นสิ่งที่เราเรียกว่าการบูชาขันธ์ ไม่ว่าที่ไหนในสมัยโบราณ ถ้าจะเอาใจเทพเจ้าก็มาลงที่การบูชาขันธ์

แต่การเอาอกเอาใจเทพเจ้าที่เราไม่รู้ว่าคุณต้องการอะไร ชอบอะไร ไม่ชอบอะไรนั้น เอาใจลำบากมาก เราจึงต้องคิดเอาเอง คิดไปคิดมาก็พยายามปรุงแต่งวิธีจนกระทั่งยิ่งใหญ่มาก คิดว่าเทพเจ้าท่านมีอำนาจมาก บางองค์ก็ดุ คงชอบชีวิต ก็เลยเอาสัตว์มาฆ่าบูชาขันธ์ ถ้าแค่เรื่องเบ็ด เรื่องไก่อีกคงง่าย แต่ต่อมาก็เอาวัว เอาแกะ เอาแพะ มาบูชาขันธ์ แล้วก็ต้องทำเป็นการใหญ่ทีละมากๆ เช่น วัว ๕๐๐ แพะ ๕๐๐ แกะ ๕๐๐ เวลาผ่านมาคิดว่าเท่านี้เทวดาคงยังไม่พอใจ เทพเจ้าบางองค์อาจจะพอใจชีวิตคน ก็เลยเอาคนมาฆ่าบูชาขันธ์ อย่างเจ้าแม่กาลี ก็ต้องเอาหญิงสาวพรหมจารีมาฆ่าบูชาขันธ์

การเอาอกเอาใจเทพเจ้าและอำนาจที่เรามองไม่เห็น ที่เราไม่รู้ใจอย่างนี้ จะเป็นเรื่องที่ไม่มีที่สิ้นสุด ให้มองได้เลยว่า ไม่ว่าใครถ้าอยู่ในลัทธิความเชื่ออย่างนี้ ก็จะเดินไปจนกระทั่งถึงจุดที่ว่ำนั่น และในที่สุดก็ต้องหา

อะไรมาเป็นกรอบกัน อย่างอินเดียนั่น เมื่ออังกฤษเข้ามาปกครอง ก็ออกกฎหมายห้ามไม่ให้เอาคนไปฆ่าบูชาญญ อย่างนี้เป็นต้น สังคมปัจจุบันนี้ก็กำหนดจำกัดขอบเขตกันด้วยกฎหมายและให้มีการลงโทษ ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้เกิดความกลัว เป็นการยับยั้งด้วยความกลัว ไม่ใช่เรื่องของสติปัญญา

รวมความก็คือว่า มนุษย์มองไปข้างนอก แสวงหาและหวังผลสำเร็จจากอำนาจดลบันดาล และรอคอยความช่วยเหลือ เป็นกันมาอย่างนี้ บูชาญญกันอยู่อย่างนี้

วันวิสาขบูชา คือวันที่พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้แก่มวลมนุษย์

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ก็มาตรัสสอนใหม่ว่า อย่ามัวไปมองข้างนอกเลย ให้ดูความจริงที่ตัวเราเองนี่แหละ และดูโดยสัมพันธ์กับความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายที่อยู่รอบตัวเราทั้งหมด ว่าชีวิตของเรากำลังตามสิ่งทั้งหลายรอบตัวของเรากำลังตาม มันมีความเป็นไปตามเหตุปัจจัย มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม กฎธรรมชาติ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้กำกับทุกสิ่งทุกอย่าง ผลเกิดจากเหตุ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เมื่อเราต้องการผลเราก็ต้องทำเหตุ แต่การที่จะให้เกิดผลสำเร็จคือการที่เราจะทำให้ตรงเหตุได้ เราจะต้องมีความรู้ คือ**ต้องมีปัญญา**

สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่เหตุปัจจัยเป็นอย่างไร เราจะรู้และทำให้ถูกต้องตามเหตุปัจจัยนั้นได้ เราต้องมีปัญญา ทำอย่างไรเราจะมีปัญญา เรา**ก็ต้องเรียนรู้** ต้องพัฒนาตัวเองให้มีปัญญานั้น เมื่อเรารู้คือมีปัญญารู้เข้าใจเหตุปัจจัย เราก็ทำเหตุได้ถูกต้อง ผลที่ต้องการก็เกิดขึ้น

นอกจากนั้น เมื่อผลที่เราต้องการนี้เกิดจากการทำเหตุ เราจะทำเหตุเราต้องใช้เรี่ยวแรงกำลังของเราทำมัน คือ**ต้องเพียรพยายาม**

เพราะฉะนั้น ผลสำเร็จที่เราต้องการ จึงเกิดจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามของตัวเราเอง นี่คือหลักของเหตุผล เป็นเรื่องของ**ธรรม** คือกฎธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย และเรื่องของ**กรรม** คือการกระทำของมนุษย์ที่จะให้เกิดผลตามธรรม คือตามกฎแห่งเหตุปัจจัยนั้น

จากหลักการที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าจึงดึงคนจากเทพมาสู่ธรรม และพระองค์ก็สอนว่า**ธรรมนี้แหละสูงสุด** เทพเจ้าถึงมีอำนาจมากมาย ยิ่งใหญ่อย่างไร ก็ต้องอยู่ใต้อำนาจของธรรม เทพทั้งหลายไม่เห็นธรรมไม่ได้ คือไม่เห็นความจริง ไม่เห็นกฎธรรมชาติ ตัวเทพทั้งหลายเองก็ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ และต้องวัดด้วยธรรม อย่างเทพที่ว่าไม่ดี เอาแต่ใจชอบของตัวเอง ใช้อำนาจข่มเหงให้มนุษย์เกรงกลัว ต้องเช่นสรวงสังเวชนาบูชาญญ เอาใจไม่ถูกไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร หรือเทพที่ดีที่ว่ามีเหตุมีผล ทำสิ่งที่ถูกต้อง ทั้งหมดนี้จะตัดสินด้วยอะไร ก็ตัดสินด้วยธรรม เป็นอันว่าเทพก็ต้องเอาธรรมเป็นมาตรฐาน เพราะฉะนั้น ธรรมจึงสูงกว่าเทพ **ธรรมต้องเหนือเทพ**

ถ้าเราขึ้นสูงสุดไปนับถือธรรมเลย เราก็ไม่ต้องกังวลกับเรื่องเทพ เพราะทั้งเทพและเราก็ต้องเคารพธรรมด้วยกัน เพียงแต่ว่าเราก้อยู่กับเทพอย่างเป็นมิตร มีเมตตา เราไม่ได้ดูถูกดูหมิ่นท่าน แต่เราไม่ต้องขึ้นต่อเทพ เราไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือ ไม่ต้องหวังผลดลบันดาลจากท่าน เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรม การถือธรรมเป็นใหญ่ ยกธรรมเป็นสูงสุดนี้ เป็นเกณฑ์ตัดสินความเป็นชาวพุทธอย่างสำคัญ

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าสอนคนให้ย้ายจากเทพมาสู่ธรรม อันนี้คือความหมายสำคัญแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่ และเป็นการประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ คือ **การประกาศหลัก**

การที่ให้ถือธรรมเป็นใหญ่สูงสุด

จุดนี้เป็นข้อที่จะต้องย้ำเน้นกัน เพราะว่าแม้แต่ปัจจุบันนี้ ผู้ที่เรียกตัวว่าเป็นชาวพุทธจำนวนมาก ก็ยังพรว่ำๆ มั่วๆ ยังไปถือเทพสูงสุด ทั้งๆ ที่เทพทั้งหลายก็อยู่ได้อำนาจธรรม

ถ้าเราเอาธรรมเป็นเกณฑ์แล้วหมดปัญหา อย่างที่บอกแล้วว่า เทพนั้นเราเอาใจไม่ถูก เราก็คงได้แต่คอยตามดูว่าท่านจะชอบอะไร จะเอาอย่างไร ที่เราทำไปนั้นถูกใจท่านหรือไม่ ถ้ายังไม่ได้ผลที่ต้องการ เราก็นึกว่าท่านยังไม่ชอบใจ เราก็คงต้องยกย้ายเปลี่ยนแปลงวิธีที่จะเอาใจใหม่ จนกระทั่งไม่มีที่สิ้นสุด

แต่ถ้าเราถือธรรมเป็นใหญ่ เราจะเป็นตัวของตัวเอง เพราะธรรมมีกฎมีเกณฑ์ คือความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย แล้วก็ขึ้นต่อปัญญาของเรา ถ้าเราพัฒนาปัญญาของเราให้รู้ธรรม คือ รู้เข้าใจกฎธรรมชาติแล้ว เราก็คงได้ถูกต้องเอง ถึงตอนนี้เราก็ไม่ต้องเคืองเคี้ยว ไม่ต้องรุ่มรวยห่วงกังวล อยู่ภายนอก แต่หันมาตั้งหน้าตั้งตาพัฒนาตัวเอง โดยพัฒนาปัญญาขึ้นมาให้รู้ธรรม ให้เข้าถึงธรรม เพื่อจะทำอะไรๆ ได้ถูกต้อง

พูดสั้นๆว่า ถ้านับถือเทพเป็นใหญ่ ผลที่ต้องการจะได้หรือไม่ก็อยู่ที่ใจของเทพว่าท่านจะชอบหรือไม่ ทางฝ่ายเราก็ต้องคอยอ่อนน้อมเอาใจท่าน และรอให้ท่านบันดาลให้ แต่ถ้านับถือธรรมเป็นใหญ่ ผลที่ต้องการจะได้หรือไม่ ก็อยู่ที่ปัญญาของเราเอง ที่จะศึกษาให้รู้เหตุปัจจัย แล้วก็ทำขึ้นมาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของเราเอง

ถ้านับถือเทพเป็นใหญ่ เราก็คงต้องหวังผลจากการดลบันดาล และเป็นนักอ้อนวอน แต่ถ้านับถือธรรมเป็นใหญ่ เราต้องหวังผลจากการกระทำ และเป็นนักสร้างสรรค์

การที่มีปัญญาเข้าใจธรรมแล้วปฏิบัติได้ถูกต้องนี้แหละ คือการที่มนุษย์พัฒนาขึ้นเป็นผู้ประเสริฐ ผู้มีชีวิตที่ดีงาม และมีความสุขอย่างแท้จริง พ้นจากความทุกข์ ถึงตอนนี้แม้แต่เทพทั้งหลายก็หันมากราบไหว้บูชามนุษย์นั้น เพราะมนุษย์นั้นได้กลายเป็นพุทธะแล้ว

พูดสั้นๆว่า ด้วยการพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงธรรมที่สูงที่สุด มนุษย์ก็กลายเป็น “พุทธะ” ผู้ประเสริฐเหนือเทพ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของมนุษย์ที่ได้พัฒนาตนแล้วสูงสุด เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ เทพและพรหมทั้งหลายก็หันมาน้อมนมัสการ จึงมีคำปลุกใจชาวพุทธอยู่เสมอว่า

“พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นมนุษย์นี้แหละ เมื่อได้ฝึกฝนพระองค์ดีแล้ว มีพระหฤทัยที่อบรมถึงที่แล้ว... แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ” (อง.ฉก.ก.๒๒/๓๑๔)

ข้อความนี้เป็นการให้กำลังใจแก่ชาวพุทธอยู่ตลอดเวลา ชาวพุทธจะต้องนึกถึงคติข้อนี้ อย่างสม่ำเสมอหาที่พึ่ง หวังความช่วยเหลือ รอรออำนาจดลบันดาลภายนอก แต่ต้องถือธรรม คือตัวความจริง และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเป็นใหญ่ แล้วก็พัฒนาปัญญาให้รู้ความจริง ให้เข้าถึงธรรมชาตินั้น แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องตามความจริงที่เรียกว่า “ธรรม” ชีวิตของเราจะดีงาม

หลักการที่ว่ามานี้เป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ว่า เมื่อมนุษย์พัฒนาตัวเอง เข้าถึงธรรมอย่างนี้แล้ว มนุษย์ก็จะเป็นสัตว์ผู้ประเสริฐ เป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่ทำอะไรๆ ได้อย่างเป็นอิสระ เป็นพุทธะที่กล่าวเมื่อกี้ที่ว่า แม้แต่เทพและพรหมก็น้อมนมัสการ

การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ โดยสาระก็หมายถึงการเกิดขึ้น

ของพระพุทธเจ้า และการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ก็คือการที่มนุษย์ได้พัฒนาปัญญา รู้แจ้งธรรมโดยสมบูรณ์ ถึงความเป็นอิสระ เป็นบุคคลผู้เลิศประเสริฐสูงสุด เหนือกว่าเทพพรหมทั้งปวง

ดังนั้นวินิสาขบุชานี้จึงถือว่าเป็นวัน**ประกาศอิสรภาพของมนุษย์** จะเรียกว่าเป็นการปฏิวัติครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็ได้ เพราะก่อนหน้านี้มนุษย์ทั้งหลายมีชีวิตและสังคมที่ขึ้นต่อเทพเจ้า มัวแต่หวังพึ่ง และกลัวการดลบันดาลจากอำนาจของเทพเจ้ากันตลอดมา ศาสนาทั้งหลายก็สอนกันมาอย่างนั้น จนถึงพุทธศาสนาจึงมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ อย่างที่กล่าวข้างต้น ดังวาทะที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างที่ยกมาให้ฟังนั้น

ความหมายที่ประสานสืบเนื่องกัน ของการประสูติ-ตรัสรู้-ปรินิพพาน

คำตรัสทั้งหมดมีความหมายสัมพันธ์กัน ทั้งวันประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน

วันประสูติที่ตรัสอาสภิวาจา นั้น บอกว่าการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ ให้รู้ว่ามีมนุษย์สามารถพัฒนาตนให้ประเสริฐ ให้มีความดีงาม มีความสมบูรณ์ และหลุดพ้นจากทุกข์ มีอิสรภาพได้ แต่การที่จะเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐได้อย่างนั้น ก็จะต้องพัฒนาตัวให้รู้ธรรม เข้าถึงธรรมอย่างที่กำลังกล่าวมาเมื่อ

ในวาระแห่งการตรัสรู้นั้น พุทธพจน์ที่ตรัสว่า “*ยทา หเว ปาตุภวนติ ธมฺมา*” เป็นต้น เป็นวาทะที่แสดงหลักการนี้ชัดเจนว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงหยั่งรู้ถึงธรรม คือกฎแห่งความจริงของธรรมชาติแล้ว พระองค์ก็หมดสิ้นความสงสัย มีความสว่าง บรรลุอิสรภาพโดยสมบูรณ์ เท่ากับบอกว่า การที่มนุษย์จะประเสริฐได้ ก็ต้องพัฒนาตน ไม่ใช่อยู่เฉยๆ จะดีขึ้นมาเอง

มนุษย์นั้นถ้าไม่ฝึกตน ไม่พัฒนาแล้วหาประเสริฐไม่ เมื่อพัฒนาตัวเองจนเข้าถึงธรรมแล้ว นำธรรมมาใช้ประโยชน์ได้ จึงจะเป็นผู้ประเสริฐจริง

แต่ทำอย่างไรมนุษย์จะได้ใช้ธรรมพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรมได้ พระพุทธเจ้าก็ตรัสย้ำเตือนไว้ตอนปรินิพพาน เป็นปัจฉิมวาจาว่า “เธอทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม” เป็นการตรัสเตือนว่า ชีวิตของเราไม่เที่ยงแท้แน่นอน สิ่งทั้งหลายรอบตัวก็ไม่เที่ยงแท้แน่นอน สังขารทั้งหลายเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เราจะนิ่งนอนใจอยู่ไม่ได้ ต้องกระตือรือร้นชวนชวาย ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เราจึงจะเข้าถึงธรรมและใช้ธรรมให้เป็นประโยชน์ แล้วบรรลุความเป็นผู้ประเสริฐ มีอิสรภาพได้ ปัจฉิมวาจาตอนปรินิพพานย៉ำที่จุดนี้

เป็นอันว่า ในการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานนี้ มีพุทธพจน์ที่ตรัสหลักการไว้ครบวงจร คือ

๑. **ประสูติ** = ประกาศอิสรภาพให้มนุษย์รู้ตัวว่า เราสามารถพัฒนาตนให้ประเสริฐ พ้นทุกข์ มีชีวิตที่ดีงามสมบูรณ์ได้

๒. **ตรัสรู้** = ทรงเตือนว่า เราจะมีชีวิตที่ประเสริฐดีงามเป็นอิสระอย่างนั้นได้ เราจะต้องเข้าถึงธรรมด้วยการพัฒนาตนจนหยั่งรู้เข้าถึงธรรม

๓. **ปรินิพพาน** = ตรัสเตือนว่า การที่จะพัฒนาตนเข้าถึงธรรมได้สำเร็จ เราจะต้องมีความไม่ประมาท ใช้เวลาทำกิจการนี้ให้เต็มที่

เท่าที่พูดเลยออกไปข้างนอกนิพนธ์นี้ เป็นการอธิบายความหมายของวินิสาขบุชา ในแง่ต่างๆ พอเป็นตัวอย่าง

คติจากพุทธประวัติ: จากพระโพธิสัตว์ สู่วิถีความเป็นพระพุทธเจ้า

นี่พูดในแง่ของพุทธประวัติเอง วันวิสาขบูชาที่เป็นวันประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณของพระพุทธเจ้านั้น ก็คือเป็นวันที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ ประวัติของพระพุทธเจ้าเมื่อว่าโดยย่อ ก็มี ๒ ส่วน

ช่วงแรก เป็นประวัติแห่งการบำเพ็ญบารมี คือการพัฒนาตนด้วยการประกอบคุณงามความดีต่างๆ สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นกุศล โดยเฉพาะการช่วยเหลือผู้อื่น โดยเสียสละได้แม้แต่ชีวิตของตน ส่วนแรกนี้เป็นตอนบำเพ็ญบารมีเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์

ช่วงที่สอง เป็นประวัติหลังจากตรัสรู้แล้ว คือเมื่อพัฒนาพระองค์เองสมบูรณ์แล้ว บรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เสด็จออกบำเพ็ญพุทธกิจ โปรดสรรพสัตว์ โดยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เป็นช่วงที่ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองแล้ว ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างเดียว

ตอนที่ยังบำเพ็ญบารมีเพื่อพัฒนาตนเองนั้นก็ช่วยเหลือผู้อื่นด้วย แต่การช่วยเหลือนั้นไม่สมบูรณ์ เพราะอะไร เพราะตัวเองก็ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากยังไม่รู้แจ้งถึงความจริงแท้ คือยังไม่ได้ตรัสรู้ธรรม ฉะนั้นการช่วยเหลือจึงอยู่ในขอบเขตของการช่วยชีวิตและช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ ความยากจนแร้นแค้นเป็นต้น แต่ยังไม่สามารถให้สิ่งที่ประเสริฐสูงสุดของชีวิต ซึ่งให้ได้ต่อเมื่อถึงตอนที่ตนเป็นพระพุทธเจ้า

นี่คือพุทธประวัติ ซึ่งโดยย่อมีสองตอน ถ้าพูดอย่างภาษาสมัยใหม่ก็คือ

๑. ช่วงต้น เป็นช่วงพัฒนาตนเอง

๒. ช่วงหลัง เป็นช่วงที่พัฒนาตนเองสมบูรณ์แล้ว ก็ช่วยให้ผู้อื่นพัฒนาตัวของเขาต่อไป

คติจากพุทธประวัติ จุดสำคัญอยู่ที่การมองชีวิตของพระพุทธเจ้าแล้วทำให้รู้ตระหนักว่า การที่มาเป็นพระพุทธเจ้าได้นี้ ก็คือประวัติแห่งการพัฒนาตนของมนุษย์ท่านหนึ่ง การพัฒนาตนเองของพระพุทธเจ้านี้ เราเรียกว่าการบำเพ็ญบารมี คือการสร้างสรรค์คุณงามความดีอย่างยวดยิ่ง

การทำความดีนั้น มนุษย์ทุกๆ ไปก็พอรู้ๆ กันอยู่ แต่การทำความดีที่เรียกว่าการบำเพ็ญบารมีนั้น เป็นการทำให้ในระดับที่คนธรรมดาทำแทบจะไม่ได้ไหว เช่น จะให้ทาน หรือเสียสละ ก็เสียสละอย่างสูง ซึ่งทำได้ยาก เช่น สละอวัยวะ ตลอดจนสละชีวิตของตนเอง เพื่อรักษาความดีงาม หรือเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น

คนทั่วไปอาจจะให้เงินให้ทองกันบ้าง แค่นั้นแต่ให้เงินให้ทองนั้น บางทีก็ยังไม่ให้ได้ยาก ต่างจากท่านผู้บำเพ็ญบารมีที่พัฒนาตนเต็มที่อยู่พระพุทธเจ้า ต้องให้ได้แม้กระทั่งชีวิตของตน การทำความดีอย่างอื่นก็เหมือนกัน ท่านทำได้อย่างที่เรียกว่า พิเศษสุด หรือสุดยอด จึงสามารถพัฒนาตนให้สมบูรณ์ได้

พระพุทธเจ้าต้องมีความเพียรในการสร้างสรรค์ความดีงาม ทำกิจหน้าที่ของตนเอง และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ โดยมีความเข้มแข็งชนิดที่เจอทุกข์ภัยไม่พรั่น ไม่ย่อท้อ อุปสรรคขวางหน้าไม่กลัว กล้าสู้ อดทนฝ่าฟันไป เอาชนะตนเองได้จนกระทั่งประสบความสำเร็จ นี่แหละคือสิ่งที่ เป็นแบบอย่างแก่ชาวพุทธทั้งหลาย

ฉะนั้น เมื่อเราศึกษาพุทธประวัติ โดยเฉพาะมาถึงวันวิสาขบูชานี้ อย่างน้อยก็ต้องระลึกถึงประวัติของพระพุทธเจ้า ให้เห็นว่าที่พระพุทธเจ้าจะบรรลุธรรมสำเร็จมาได้นั้น ไม่ใช่เป็นของง่ายๆ แต่ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ และเราก็ควรจะตั้งใจทำ

ระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างไร จึงจะได้สรณะ

การที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างนั้น ทำให้เราได้ประโยชน์หลายอย่าง ดังนั้น ชาวพุทธจึงระลึกถึงพระพุทธเจ้า โดยถือเป็นสรณะ คือเป็นที่พึ่ง ในความหมายว่า เป็นเครื่องเตือนใจ หรือเป็นเครื่องเตือนระลึก โดยมีคุณค่าที่เราจะได้ดังนี้

๑. การระลึกถึงพระพุทธเจ้า เป็นการสร้างพลังเริ่มต้นที่จะก้าวไปและยืนหยัดอยู่ในวิถีแห่งการพัฒนาชีวิต โดยมีความเชื่อด้วยความตระหนักรู้ว่า ตัวเรานี้ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ย่อมมีศักยภาพอยู่ในตนที่จะฝึกฝนพัฒนาได้จนเป็นผู้ประเสริฐ ดังมีพระพุทธเจ้าที่ทรงพัฒนาพระองค์สำเร็จแล้วเป็นแบบอย่าง ความตระหนักรู้เช่นนี้ทำให้เกิดศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ที่เรียกว่า เกิดตถาคตโพธิศรัทธา คือ เชื่อในปัญญาที่จะทำให้มนุษย์ตรัสรู้เป็นพุทธะได้

ชาวพุทธต้องมีความเชื่อที่ว่าเป็นจุดเริ่มต้น หรือเป็นฐาน ถ้าไม่มีความเชื่อนี้ก็ไม่สามารถจะเดินหน้าไปได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักการเบื้องต้นไว้ว่า ชาวพุทธมี **ตถาคตโพธิศรัทธา** เป็นคุณสมบัติข้อแรก และพระโสดาบันเป็นผู้มีศรัทธานี้อย่างมั่นคง ไม่หวั่นไหว

จะเห็นได้ชัดเจนว่า ในตถาคตโพธิศรัทธา หรือเรียกสั้นๆ ว่า โพธิศรัทธานี้ ศรัทธามาด้วยกันกับปัญญา ที่เรียกว่า “โพธิ” คือเชื่อในปัญญาหมายความว่า ศรัทธาเชื่อมต่อกับปัญญา โดยศรัทธาเป็นจุดเริ่มที่จะนำไปสู่ปัญญา ไม่ใช่ศรัทธาติดจมนงาย

ปัญญานี้เราต้องพัฒนา เมื่อเราพัฒนาไปจนตลอด เราก็จะกลายเป็นพุทธะได้ แต่ถ้าเรามัวย่อท้อ ปล่อยตัว ให้ความเวลาผ่านไป โดยไม่พัฒนาตนเอง เราก็ต้องมีชีวิตที่ขึ้นต่อสิ่งภายนอก ต้องคอยรอความ

ช่วยเหลือจากอำนาจดลบันดาลอยู่อย่างนั้น

การระลึกถึงพระพุทธเจ้าทำให้เกิดศรัทธา และความมั่นใจในวิถีชีวิตแห่งการพัฒนาตน โดยยึดถือพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง นี่คือข้อหนึ่งที่ว่า มีความเชื่อ มีความมั่นใจในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้จนเป็นพุทธะ

๒. เมื่อเชื่อว่าตัวเรานี้ฝึกได้พัฒนาได้ และจะประเสริฐจะดีเลิศด้วยการฝึกฝนพัฒนานั้นอย่างนี้แล้ว ก็เป็นการบอกอยู่ในตัวว่าเราจะต้องฝึกฝนพัฒนาตน เพราะฉะนั้นโพธิศรัทธาก็จึงโยงมาหาความสำนึกตระหนักในหน้าที่ของตนว่า ในเมื่อเราเป็นมนุษย์ เราจะมีชีวิตที่ดีงาม ประเสริฐจนกระทั่งเป็นพุทธะได้ เราจะต้องพัฒนาตนเอง คือ ต้องศึกษา หรือต้องฝึกตนเอง นี่คือการสำนึกในหน้าที่ว่า เมื่อเป็นมนุษย์แล้วก็จะต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน ซึ่งเป็นจิตสำนึกขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะผู้เป็นชาวพุทธจะต้องมีจิตสำนึกในการฝึกตน หรือพัฒนาตนนี้ ถ้ามี ฉะนั้น ก็ยังไม่เข้าสู่พุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๓. เกิดกำลังใจในการบำเพ็ญความดี และในการพัฒนาตนเอง การฝึกตนเองนั้นยาก คนที่ทำความดีอยู่ในโลก แม้แต่แค่อยู่ในครอบครัว พอเจออุปสรรคนิดหน่อย ยังทำไม่สำเร็จ ยังไม่ได้ผล หรือบางทีคนอื่นไม่เห็นความดีของเรา ก็ชักจะท้อ บางทีเป็นนักเรียนอยู่ในโรงเรียน ทำความดีแต่ครูไม่ยกย่อง ไม่เห็นคุณค่าความดี ก็ท้อ แต่พอนึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงประวัติของพระองค์ที่ทรงบำเพ็ญบารมีมาว่า พระองค์สู้ไม่มีถอยเลย ขนาดชีวิตยังยอมสละได้ เพื่อทำความดีให้สำเร็จ พอระลึกขึ้นมาอย่างนี้ ก็เกิดกำลังใจขึ้นมาทันที ยึดสู้ต่อ บอกตัวเองว่า เราเจอนิดเดียวทำไมถอยล่ะ พระพุทธเจ้าเจอหนักกว่าเราเยอะ พระองค์ยังเดินหน้าต่อไป

การที่ท่านเล่าชาดก และพุทธประวัติไว้ ก็เพื่อประโยชน์ข้อนี้แหละ คือเพื่อปลุกใจและให้กำลังใจชาวพุทธไว้ จะได้ไม่ท้อไม่ถอย พระโพธิสัตว์ทรงเป็นตัวอย่างของการบำเพ็ญบารมีอย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นเด็กๆทั้งหลาย อย่างกลัว อย่างถอย อย่างยอมแพ้ อย่างย่อท้อต่ออุปสรรค เอาพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง พระองค์พบอุปสรรคและความยากลำบากมากกว่าเรา พระองค์ก็สู้จนกระทั่งสำเร็จ เพราะฉะนั้น เราต้องไม่ถอย ถึงจะแพ้บ้าง ไม่สำเร็จบ้าง ก็สู้ต่อไป

บางคนพอสอบไม่ได้ ก็ท้อแท้หมดกำลังใจเสียแล้ว ไม่ต้องกลัวหรอก คนที่สอบได้ก็ดีแล้ว โหมหนาด้วย แต่คนที่สอบไม่ได้ก็มีทางไปอย่างอื่น บางทีการที่สอบไม่ได้ อาจจะเป็นจุดหักเหของชีวิต ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จยิ่งใหญ่ก็ได้

ลองดูประวัติบุคคลสำคัญของโลกสิ บางทีเขาไปสอบตกหรือพลาดเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ แล้วนั่นกลายเป็นจุดสำคัญ ทำให้หันไปมองไปจับเรื่องอื่นที่ไม่เคยนึกถึง เลยกลายเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จยิ่งใหญ่ ถ้าเข้ามหาวิทยาลัยได้เขาอาจจะไม่ประสบความสำเร็จอย่างนั้น

มนุษย์มีโอกาสดูอยู่ตลอดเวลา อย่าไปท้อไปถอย เราติดตานั้น ไม่เป็นไร ไปทางโน้น เอาใหม่ ตั้งสติ ใช้ปัญญา มีความเพียรเดินหน้า แล้วสู้ต่อไป พระพุทธเจ้าพญามหานกกว่าเรา นึกไว้ตลอดเวลาอย่างนี้ ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องครั่นคร้าม เป็นคนเข้มแข็ง เจอทุกข์ภัยไม่พรั่น เดินหน้าต่อไป นี่คือได้กำลังใจ

๔. ได้วิธีลัดจากประสบการณ์ของพระพุทธเจ้า เราทราบกันดีว่าพระพุทธเจ้ากว่าจะค้นพบธรรม ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น พระองค์

ต้องบำเพ็ญบารมี ลองผิดลองถูกมานานเหลือเกิน เมื่อตรัสรู้สำเร็จแล้ว ก็ทรงนำเอาประสบการณ์ของพระองค์มาเล่าให้เราฟัง เราก็เลยได้วิธีลัด เรียกว่าแทบจะได้สูตรสำเร็จ โดยไม่ต้องเสียเวลาและเหน็ดเหนื่อยลองผิดลองถูกอย่างพระองค์ เราก็ก็นอนสบายไปเลย

พระพุทธเจ้า นอกจากทรงประมวลประสบการณ์มาแล้วแล้ว พระองค์ยังจัดวางลำดับประสบการณ์และสิ่งที่ทรงค้นพบไว้เป็นระบบ เป็นกระบวนการที่ทำให้เราเข้าใจและปฏิบัติได้สะดวกด้วย เพราะฉะนั้นจึงเป็นลาภอันประเสริฐของเรา

พุทธสธณะ คือจุดเริ่มที่จะนำเราสู่อิสรภาพ

สรุปว่า การระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นสธณะ ได้ประโยชน์ ๔ ประการ คือ

๑. ได้โพธิศรัทธา คือ ทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่พัฒนาตนได้ จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐสูงสุด

มนุษย์นี้ถ้าไม่ฝึก แม้แต่จะสู้แมวก็ไม่ได้ แมวยังเก่งกว่า เพราะมันสามารถอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ มันเกิดมาไม่เท่าไร เดียวมันก็หากินได้ แต่มนุษย์นี้ลองไม่ฝึก ไม่เรียนรู้สิ... หากินก็ไม่ได้ จะอยู่ไม่รอด ต้องให้พ่อแม่เลี้ยงนานแสนนาน ฝึกกันอยู่นั่นแหละ นั่งก็ฝึก นอนก็ฝึก กินก็ฝึก ขับถ่ายก็ฝึก เดินก็ฝึก พุดก็ฝึก กว่าจะอยู่รอดได้เป็นสิบปี เพราะฉะนั้นมนุษย์ถ้าไม่ฝึก ไม่เรียนรู้ ไม่ศึกษา ก็สู้แมวไม่ได้ แต่พอฝึกแล้ว มนุษย์ก็จะพัฒนาอย่างไม่มีขีดจำกัด จะเป็นมหาบุรุษ ตลอดจนเป็นพุทธะก็ได้ มนุษย์สามารถพัฒนาจากสัตว์ที่อ่อนแอแย่งที่สุด ที่สู้แต่แมวก็ไม่ได้ จนกลายเป็นสัตว์ผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด เราจึงตั้งพระพุทธเจ้าไว้เป็นแบบ

นี้แหละข้อหนึ่ง คือระลึกถึงพระพุทธรเจ้าแล้วได้ศรัทธาความเชื่อมั่นในศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ที่เป็นสัตว์ซึ่งพัฒนาได้ ผีก็พัฒนาได้จนเป็นพุทธะก็ได้

๒. ได้จิตสำนึกในหน้าที่ คือเกิดความสำนึกในหน้าที่ของมนุษย์ที่เป็นสัตว์ซึ่งต้องฝึกฝนพัฒนาตนอยู่เสมอ

ชาวพุทธควรสร้างจิตสำนึกนี้ให้มีอยู่เป็นประจำในจิตใจ ไม่ว่าจะไปไหนพบเห็นอะไร ก็มองให้เป็นเรื่องที่จะฝึกตัวหรือเป็นเรื่องที่จะเรียนรู้ทั้งหมด คนที่วางใจอย่างนี้ นอกจากได้ประโยชน์จากสิ่งที่พบแล้วก็ไม่มีทุกข์ด้วย

คนที่ไม่มีทุกข์ก็เพราะวางใจไม่ถูก ไปเห็นอะไรก็มองแค่ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ ถ้าชอบใจก็อยากได้ อยากเอา ถ้าไม่ชอบใจ ก็อยากจะหนี อยากจะหลบ จึงเกิดความทุกข์เป็นปัญหา แต่คนที่มึจิตสำนึกในการฝึกตนจะได้เรียนรู้เสมอ เพราะมองอะไรก็เป็นเครื่องฝึกตนหมด เจอสิ่งที่ชอบใจก็ได้ฝึกตน เจอสิ่งที่ไม่ชอบใจก็ได้ฝึกตน จึงดีหมด สบายหมด และมีความสุขหมดทุกสถานการณ์ นี่แหละยังไม่ทันตรัสรู้เลยก็เริ่มมีความสุขทุกสถานการณ์แล้ว คนที่มีจิตสำนึกในการฝึกตน เรียกว่าเป็นมนุษย์ที่ทำหน้าที่ได้ถูกต้อง

นี้ข้อสอง คือระลึกถึงพระพุทธรเจ้าแล้วได้จิตสำนึกในหน้าที่ของมนุษย์ ที่จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนอยู่เสมอ

๓. ได้กำลังใจ คือได้พลังความเข้มแข็งแก่วัยกล้า จากตัวอย่างแห่งประวัติการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธรเจ้าว่า พระองค์ได้เพียรพยายามมาก่อนเราแล้วอย่างหนัก เราพบอุปสรรคหรือความยากลำบากแค่ไหน จะไปถอยทำไม ระลึกถึงพระพุทธรเจ้าที่ไร ก็ได้กำลังใจสู้ต่อไป และเข้มแข็งยิ่งขึ้น

๔. ได้วิธีลัด คือได้ประสบการณ์ของพระองค์ที่ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงมีมหากรุณาอยากจะช่วยเหลือพวกเราแล้วทรงนำเอาประสบการณ์นั้นมาเล่ามาบอก มาจัดตั้งวางระบบไว้ และสอนให้เหมาะกับอุปนิสัยของเราแต่ละคน

การระลึกถึงพระพุทธรเจ้าได้ประโยชน์มากมาย เมื่อระลึกถึงพระพุทธรเจ้าต้องให้ได้ประโยชน์อย่างนี้ จึงจะเป็น**พุทธสรณะ** สรณะคือพระพุทธรเจ้าที่แท้จริง

บางคนว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ระลึกถึงพระพุทธรเจ้าเป็นที่พึ่ง นึกว่าพระองค์จะมาคอยช่วยอย่างนั้นอย่างนี้ จะมาดลบันดาลสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้ ถ้านึกอย่างนี้ จะไม่เป็นสรณะอันเกษม เพราะหวังพึ่งพระพุทธรเจ้าเพียงแค่นี้เหมือนเทพเจ้าภายนอก เป็นคนอ่อนแออย่างลูกแหงห์ที่ต้องคอยปลอบคอยอุ้มอยู่เรื่อยไป เมื่อไรๆ ก็พึ่งตัวเองไม่ได้ ถ้าจะให้ถูกต้องได้ผลจริงต้องระลึกอย่างที่ว่าเมื่อก็ โดยโยงมาที่ตัวเองว่า เราจะพัฒนาตนไปจนกระทั่งเป็นผู้ประเสริฐด้วยตนเอง และเป็นที่พึ่งแก่ตนได้

จากพุทธสรณะ โยงธรรมะมาถึงตัวเราด้วยสังฆมัตตะ

แต่ทั้งนี้ก็อย่างที่ว่าแล้ว การระลึกถึงพระพุทธรเจ้าจะเป็นประโยชน์แท้จริง ก็ต่อเมื่อช่วยโยงเราให้เข้าถึงความจริงของธรรม

พระพุทธรเจ้าที่ได้เป็นพุทธะ ก็เพราะพระองค์ได้พัฒนาปัญญาจนตรัสรู้ธรรม จึงบรรลุนิพพาน มีจิตหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับกิเลส ไร้ทุกข์ สามารถนำธรรมะมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่

เพราะฉะนั้น การระลึกถึงพระพุทธรเจ้า จึงต้องโยงต่อไปให้ระลึกถึงธรรม อย่างน้อยเริ่มตั้งแต่จะมองอะไร ก็มองตามเหตุปัจจัย ไม่มองตามชอบใจหรือไม่ชอบใจ แค่นี้ก็เป็นการเริ่มต้นเอาธรรมะมาเป็นที่พึ่งที่

ระลึกแล้ว เป็นการได้**ธรรมสฺรณะ**อย่างง่ายๆ ที่สุด แม้จะยังไม่รู้จักธรรมมากมาย เอาแค่หลักการใหญ่ๆ มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย แค่นี้ก็เป็นการเริ่มพัฒนาปัญญา ได้เริ่มเรียนรู้ทันที

ส่วนคนที่มองอะไรตามชอบใจและไม่ชอบใจ จิตใจจะขุ่นมัวเศร้าหมองวุ่นวาย วนเวียนอยู่กับทุกข์และสุขจากการได้สิ่งที่ชอบใจและเจอสิ่งที่ไม่ชอบใจ ถึงจะมากล่าวคำบาลีว่า ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ ก็ว่าไปอย่างนั้นเอง ไม่รู้ความหมาย เอามาใช้ประโยชน์ไม่ได้ ไม่ได้ถึงสรณะที่แท้จริง แต่ถ้าเอาธรรมเป็นที่ระลึก ถึงธรรมสฺรณะจริง เริ่มมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ก็เริ่มเรียนรู้ คือเริ่มศึกษา เริ่มได้ปัญญา และเริ่มหลุดพ้นจากทุกข์

ต่อไปสรณะที่ ๓ คือสังฆะ ได้แก่ชุมชนของมนุษย์ที่พัฒนาตนเองในระดับต่างๆ มีทั้งท่านที่ยังไม่ถึงจุดหมายก็มี ถึงจุดหมายแล้วก็มี ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนอันประเสริฐ เป็นประจักษ์พยานของธรรม เป็นที่สื่อธรรม เป็นที่ดำรงรักษาธรรมไว้ให้แกโลก เป็นที่สืบต่อถ่ายทอดธรรม เป็นชุมชนแบบอย่างในการเป็นอยู่ด้วยธรรม และเป็นที่ชักนำหมู่มนุษย์ให้เข้าถึงธรรม เราถึง**สังฆรัตนะ**โดยตั้งชุมชนอย่างนี้ไว้เป็นแบบอย่าง และช่วยกันสร้างสรรค์และสืบต่อสังคมาอย่างนี้ ให้สังคมาเป็นสังฆะ คือชุมชนแห่งมนุษย์ที่พัฒนาตนในระดับต่างๆ ซึ่งเราเองก็ควรจะได้เข้าไปร่วมด้วย

หลักการ ๓ ประการนี้แหละที่เรียกว่า**พระรัตนตรัย** ซึ่งควรจจะระลึกขึ้นมาเตือนใจตนอยู่เสมอ

๑. **ระลึกถึงพุทธะ**คือบุคคลที่เป็นแบบอย่างให้เราได้พัฒนาตนเองให้เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ และมุ่งมั่นพัฒนาตน

๒. **ระลึกถึงธรรมะ** คือความจริงของธรรมชาติซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่เราจะต้องรู้ เพื่อจะพัฒนาตนได้สำเร็จ ให้มีชีวิตที่ดีงาม และมีชีวิตที่สมบูรณ์

๓. **ระลึกถึงสังฆะ** คือชุมชนอันประเสริฐที่สร้างขึ้นด้วยธรรม เป็นที่ดำรงรักษาสืบต่อถ่ายทอดธรรม ซึ่งเราจะต้องเข้าร่วมสร้างสรรค์

ชาวพุทธต้องระลึกถึงสรณะทั้ง ๓ ในความหมายอย่างนี้อยู่เสมอ เพราะเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เมื่อนึกถึงแล้วก็นำมาตรวจสอบตัวเองของพวกเราชาวพุทธ โดยเฉพาะปัจจุบันนี้เราได้ปฏิบัติตามหรือเปล่า อย่างน้อยในการพัฒนาตนเองที่จะต้องมีความเพียรสร้างสรรค์ ตั้งใจมุ่งมั่น ทำแต่สิ่งที่ดีงาม ทำกิจหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ พร้อมกันนั้นก็อย่าเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัยแก่สังคม พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ โดยมีความเข้มแข็ง เจอทุกข์ภัยไม่พรั่น ไม่ระย่อ คุณความดีอย่างนี้เราทำหรือเปล่า

ถ้าไม่ทำอย่างนี้ ก็แสดงว่าเรายังได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา น้อยเหลือเกิน เรียกได้ว่ายังไม่ได้นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ดีไม่ดีถ้าจับหลักไม่ถูก เราจะถอยร่นหล่นลงมาจากพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำ

ชาวพุทธต้องกู้อิสรภาพให้แผ่นดินไทย

จากมนุษย์ปุถุชน มาจุดเริ่มต้นว่าจะพัฒนาตรงไหน

ในการที่จะพัฒนาคนนั้น ลองหันมาดูมนุษย์ปุถุชนว่าเป็นอย่างไร เมื่อมองตามธรรมชาติของคนเราที่เป็นมนุษย์ปุถุชน ก็จะเห็นว่ามึลลักษณะอย่างหนึ่ง ในบรรดาลักษณะหลายๆ อย่าง คือการที่ว่าเราจะทำอะไร หรือจะมีความเพียรพยายามในการสร้างสรรค์อะไรหรือไม่ ก็ขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอก

พูดเป็นหลักการได้ว่ามนุษย์ปุถุชนนั้นเมื่อทุกข์บีบคั้นถูกภัยคุกคาม ก็จะลุกขึ้นดิ้นรนชวนขาย แต่พอประสบความสำเร็จ สุขสบาย พันทุกข์ไปได้ ก็จะลงนอนสบาย พงติกรรมอย่างนี้เป็นธรรมชาติทั่วไปของมนุษย์ปุถุชน คือคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งจะดิ้นรนชวนขายเพียรพยายามขึ้นมาก็เพราะทุกข์มันบีบ ภัยมันมาคุกคาม ทำให้อยู่ไม่ได้ เช่น อดอยากบ้าง สงครามจะมาบ้าง นอนอยู่ไม่ได้แล้ว จึงลุกขึ้นมาดิ้นรนชวนขายทำอะไรกันใหญ่ แต่พอพ้นภัยสุขสบายแล้ว ประสบความสำเร็จ มีเงินมีทองใช้ดีแล้ว ...สบาย คราวนี้ก็ลงนอน สบายสุข

เรื่องนี้สำคัญมาก เพราะมนุษย์ที่ยังไม่พัฒนามักตกอยู่ในวงจรนี้ และนี่ก็คือวงจรแห่งความเลื่อมและความเจริญ หมายความว่า พอเจอทุกข์เจอปัญหาเดือดร้อนขึ้นมา ก็ลุกขึ้นดิ้นรนชวนขายขยันหมั่นเพียรสร้างสรรค์ ก็เลยร่ำรวยขึ้นมา เป็นต้น เรียกว่าเจริญ แต่พอเจริญมีความ

สุขดีแล้ว ก็เฉื่อยชา หรือถึงกับลุ่มหลง ระเริง มัวเมา ตกอยู่ในความประมาท แล้วก็เลื่อมลง บุคคลก็ตาม ครอบครัวก็ตาม สังคมก็ตาม ประเทศชาติก็ตาม หรือแม้แต่ที่เราเรียกว่าอารยธรรมทั้งหลาย ลองศึกษาดูเถิด โดยมากเป็นอย่างนี้

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหานี้ด้วย คือมาสั่งสอนแนะนำว่า ทำอย่างไรมนุษย์จะไม่ต้องตกอยู่ในวงจรแห่งความเลื่อมและความเจริญที่เกิดจากกิเลสของตัวเองแบบนี้ คือ ทำอย่างไรจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงมนุษย์ให้มีคุณสมบัติอย่างใหม่ให้กลายเป็นว่า... **ไม่ว่าจะทุกข์ ไม่ว่าจะสุข ฉันก็สร้างสรรค์ตลอดเวลา** คือมีความขยันหมั่นเพียรด้วยสติที่คอยเตือนให้ทำตามที่เป็นญานบอก

ที่ว่านั่นหมายความว่า เมื่อเราพัฒนาปัญญาขึ้นมา ปัญญาจะเป็นตัวบอกว่าจะอะไรจะทำให้เกิดความเลื่อม อะไรจะทำให้เกิดความเจริญ ตามหลักแห่งเหตุปัจจัย เมื่อรู้ว่าอะไรจะทำให้เกิดความเลื่อม สติจะคอยเตือนให้เราเร่งแก้ไขป้องกัน กำจัด เมื่อรู้ว่าอะไรจะทำให้เกิดความเจริญ สติก็เตือนให้เราสร้างสรรค์ทำสิ่งนั้นขึ้นมา

ถ้าเราอยู่ด้วยสติ เราก็ไม่ประมาท ไม่ผัดเพี้ยน ไม่หลงระเริง ไม่มัวเมา เราก็จะกระตือรือร้นเพียรพยายามละเว้นสิ่งที่รู้ว่าควรละเว้น และทำตามที่เราว่าควรจะทำ ถ้าอย่างนี้ เมื่อเจริญแล้ว หรือถึงจะสุขสบายแล้ว ก็เจริญต่อไป ไม่ต้องเลื่อม นี่แหละเป็นจุดสำคัญ

พระพุทธเจ้าทรงให้หลักประกันว่า ถ้าเราไม่ประมาท เราไม่ต้องเลื่อม ไม่ใช่ว่าเมื่อเจริญแล้วจำเป็นจะต้องเลื่อมเสมอไป แต่ที่จะเลื่อมหรือไม่เลื่อมก็อยู่ที่เหตุปัจจัย ไม่ใช่เลื่อมไปโดยเลื่อนลอย ใครบอกว่าเลื่อมแล้วก็เจริญเอง เจริญแล้วก็ต้องเลื่อม ก็แสดงว่าไม่ได้ถือหลักเหตุปัจจัย

กลายเป็นลัทธิเต๋ยที่ที่ท่านเรียกว่า *อเหตุวาท* คือลัทธิแล้วแต่โชค ลัทธิแล้วแต่เวรแต่กรรม หรือลัทธิที่ถือว่าถึงคราวก็เป็นไปเอง

สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ก็ต้องเลื่อนไปตามเหตุปัจจัย และเจริญตามเหตุปัจจัย ที่นี้เหตุปัจจัยจะรู้ได้อย่างไร ก็รู้ด้วยปัญญา เราก็พัฒนาปัญญาขึ้นมาให้รู้เหตุปัจจัย แต่ที่นี้ปัญหาก็อยู่ที่ว่าเมื่อรู้แล้วจะประมาทหรือไม่ ถ้าประมาทก็อีกนั่นแหละ ทั้งที่รู้ว่าอันนี้ไม่ดี จะเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม แต่มันล่อใจ ก็ไปทำเสียนี้ เลยกลายเป็นทำเหตุของความเสื่อม ที่นี้ในทางตรงข้าม ทั้งที่รู้ว่าอันนี้ดี จะเป็นเหตุปัจจัยให้เจริญ ก็ผัดเพี้ยน พຼ່ງนี้ค่อยทำ เดือนหน้าค่อยทำ หรือละเลยเสียจนหมดโอกาส นี่เรียกว่าคนประมาท ก็เลยหนีไม่พ้นวงจรของความเสื่อม

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมา ก็เพื่อแก้ปัญหานี้ด้วย คืออย่าลัทธิไม่ประมาท ให้คนทั้งหลาย แม้สุขสบายแล้วก็ยังไม่ประมาท *คนผู้ใด ทั้งที่สุขสบายแล้วก็ยังไม่ประมาทได้ คนนั้นเรียกว่าเป็นคนพัฒนาแล้ว* แต่ถ้าคนไหนจะขี้ขมันทำต่อเมื่อเจอทุกข์บีบคั้นหรือภัยคุกคาม พอสุขสบายก็นอน อย่างนี้ก็เป็นมนุษย์ปุถุชนเต็มๆ ไม่มีอะไรที่แสดงถึงการพัฒนา

หลักความไม่ประมาทนี้ ควรจะเน้นเป็นพิเศษสำหรับสังคมไทย เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่สภาพแวดล้อมทุกอย่างเอื้อให้สุขสบาย ชวนให้ประมาท แต่ทั้งที่พระพุทธศาสนาย้ำนัก ไม่ให้ประมาท แต่คนไทยกลับมองข้ามหลักความไม่ประมาทนี้ไปเสีย เลยจะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาอยู่น้อยเกินไป

ปุถุชนสามัญก็แย้อยู่แล้ว ถ้าหลงติดยากล่อมจะแย่ยิ่งกว่านั้น

ย้อนมาดูเรื่องมนุษย์ปุถุชนสามัญที่ว่าตามปกติก็เป็นอย่างนี้ คือต่อเมื่อถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม จึงลุกขึ้นดิ้นรนชวนวาย แต่พอสุขสบายก็นอนแสวยสุข แล้วก็วนเวียนอยู่ในวงจรเสื่อมแล้วเจริญ เจริญแล้วเสื่อมเรื่อยไป แต่เรื่องไม่ใช่แค่นั้น ยังมีคนที่แย่กว่าปุถุชนสามัญอีก คือ แม่แต่ยามทุกข์ก็ไม่ดิ้นรนชวนวาย

ตามธรรมดาโดยธรรมชาติ คนเรานั้นเวลาทุกข์บีบคั้นภัยคุกคามอยู่หนึ่งเฉยไม่ได้หรอก จะต้องดิ้น แต่ที่ไม่ดิ้น หรือไม่ค่อยมีกำลังดิ้นนั้นเกิดจากเหตุ ๒ ประการ

๑. สบายมานานจนเคยตัว จนเป็นคนเห็นแก่ง่าย หรือจะเอาแต่สบาย เคยตัวติดเป็นนิสัย อยู่กันในสังคมแห่งความสนุกสนานบันเทิง อยู่กันอย่างฟุ้งเพื่อหรรษา ไม่เคยเหนื่อยยาก ไม่เคยลำบาก ไม่เคยอดทน ก็เลยอ่อนแอ พอมาเจอทุกข์บีบคั้นภัยคุกคามเข้าก็เลยท้อแท้ พอไม่ได้อย่างใจ แทนที่จะดิ้นก็เลยอ่อนใจระย่อหมดแรงหมดกำลัง ก็ซบเซา เหนงหงอย จับเจ้า หรือคร่ำครวญร้องทุกข์ไป นี่พวกหนึ่ง เรียกว่าพวกซ้าเดิมตัวเอง

๒. เจอทุกข์แล้ว เตรียมจะดิ้นรนชวนวาย หรือภัยมา เตรียมจะลุกขึ้นสู้ แต่เกิดมียากล่อมเข้ามา พอได้ยากล่อมเข้า ที่นี้ก็ลึ้มแล้ว ไม่นึกถึงการที่จะต้องดิ้นรนชวนวาย เลยติดอยู่กับยากล่อมนั่นเอง

เรื่องยากล่อมนี้สำคัญนะ บางสังคมมียากล่อมมากเกินไป *ยา* *กล่อมที่จะทำให้คนเจอทุกข์ไม่ลุกขึ้นดิ้นนี้* มีหลายระดับ

ก) อย่างง่ายๆ ก็คือ สุรา ยาเสพติด การพนัน พวกนี้เป็นยากล่อมชั้นหยาบ มีพิษรุนแรงมาก พอไปเจอยากล่อมพวกนี้แล้ว ที่จะลุกขึ้นดิ้นรน

ชวนขาย ก็ไม่เอาแล้ว ได้แต่เมาชม ดิตเพลิน ครีมีใจ หวังลมๆ แล้งๆ หลบทุกข์ หนีปัญหาไปชั่วคราว แล้วก็นอนอีก... ก็เลยแย มีแต่ทุดลงไป นอกจากนี้มีอะไรอีก

ข) ลัทธิคอยโซค ก็มาลอบกันว่า ไม่เป็นไรหรอกน่า มันเสื่อมได้ มันก็เจริญได้ พอเสื่อมๆ ไป เตี้ยมันก็เจริญเอง เตี้ยมันก็พูดกันเยอะเหมือนกัน นี่เรียกว่าลัทธิแล้วแต่โซค ลัทธินี้ไม่ถูกหลักพระพุทธศาสนา

บอกแล้วว่าพุทธศาสนาถือหลักเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย จะเสื่อมหรือเจริญ ย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้ามนุษย์ต้องการผล มนุษย์ต้องเพียรพยายามทำเหตุให้ถูกต้อง แต่พอไปเจอลัทธิคอยโซค ก็คิดว่าแล้วแต่โซค เตี้ยมันก็ดีเอง ก็เลยติดยาปลอม เพลินอยู่กับความหวังที่เลื่อนลอย ปล่อยไปเรื่อยๆ บางทีมันก็ไม่ดีขึ้นมา บางทีมันก็ติดด้วยปัจจัยอื่นที่ตัวไม่ได้ศึกษา หรือบางทีเหตุปัจจัยร้ายมาซ้ำเติม จากวิกฤติก็เลยกลายเป็นวิกฤติ

ยาปลอมมีเยอะ **ยาปลอม** ก็คือ อะไรก็ตามที่มาช่วยกล่อมใจให้เพลินๆ สบายไปได้ในเวลานั้นๆ แล้วก็เลยลืมทุกข์ลืมปัญหาและสนใจลืมดูความเป็นจริง

ค) ยาปลอมอีกอย่างหนึ่งก็คือ **ลัทธิรอคอยความช่วยเหลือ** หรือหวังพึ่งอำนาจลบนันดาลที่ว่ามาแล้วตั้งแต่ต้น สังคมอินเดียเป็นอย่างนี้นานแล้ว ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล อ่อนนอนเอาอกเอาใจเทพเจ้าทุกอย่าง จนกระทั่งบุญชัณญ์หวังที่จะให้อำนาจยิ่งใหญ่ภายนอกมาลบนันดาล ช่วยเหลือ มัวแต่มองไปนอกตัว ไม่มองว่าตัวเราจะต้องทำอะไร คิดแต่รอให้ท่านช่วย ตัวเราก็ไม่ต้องทำอะไร มันจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ก็อยู่ที่ท่าน มันขึ้นต่อท่าน ไม่ได้ขึ้นต่อเรา เราจะทำอะไรก็ไม่มีผล ก็ได้แต่นอนรอไป

อย่างนี้ก็เป็นยาปลอมอีกอย่างหนึ่ง ยาปลอมนี้เมืองไทยมีเยอะ

ง) แม้แต่ที่เรียกว่าการปฏิบัติธรรมชั้นสูง อย่างสมาธิและวิปัสสนา ถ้าผิดหลักเมื่อไร ก็อาจจะกลายเป็นยาปลอมได้ทั้งหมด อย่าไปนึกภูมิใจว่าเราปฏิบัติธรรมแล้วจะถูก โดยเฉพาะสมาธิสมัยนี้ใช้เป็นยาปลอมกันมาก คือว่า พอทำสมาธิได้ก็ใจสบาย หายทุกข์หายร้อน เคยกลุ้มใจมีความเครียดก็หาย ก็มีความสุขดี ที่นี้พอมีความทุกข์มากก็นั่งสมาธิแล้วก็สบาย

แม้แต่สมาธิที่ว่ادی เมื่อปุณฺชนได้ ก็มักเอามาใช้เป็นยาปลอม

สำหรับเรื่องสมาธินี้ท่านก็ไม่ได้ถึงกับประณามเสียๆ หายๆ ก็ใช้ได้ อยู่ เพราะเป็นประโยชน์ อย่างน้อยคนเราจิตใจว่าวุ่น กระวนกระวาย กระสับกระส่าย ทำอะไรไม่ได้ ก็มานั่งสมาธิ ใจจะได้รวม สงบลง จะได้พัก จะได้ตั้งมั่น ประโยชน์ที่ต้องการอยู่ที่ตรงนี้ แต่พร้อมกันนั้นเราก็ได้กำลังด้วยนะ ไม่ใช่พักเฉยๆ

การพักด้วยสมาธินี้ทำให้เราได้กำลัง และทำให้เราพร้อมที่จะเดินหน้าต่อไป สิ่งที่ต้องการก็คือเอาไปใช้ประโยชน์ ไม่ใช่ว่าสมาธิเพียงเพื่อได้พัก ได้นอนหลับ มาเพลิน มาชม มาเสวยความสุข หรือหาความสุขอยู่กับสมาธิ จนติดจมอยู่ที่นั่น อันนี้เป็นเรื่องที่ต้องระวัง เพราะทำผิดพลาดกันเยอะ

อย่างในเมืองฝรั่งก็มีทางเขาได้มาก เพราะฝรั่งไม่เคยเจอสุขสงบอย่างนี้ เขาเจอแต่ความเครียด ความทุกข์ทางจิตใจ จนเป็นโรคจิต โรคประสาทกันมาก เมื่อไม่รู้หลักการที่เป็นพื้นฐานไว้ พอได้สมาธิ ก็เลยสบาย ได้ทางออก ก็เลยมาติดยาปลอมเสียอีก ดีไม่ดีสมาธิที่ใช้ผิดทาง

อย่างนี้จะพาให้สังคมฝรั่งเสื่อมไปด้วย

การปฏิบัติสมาธิเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ชาวพุทธเองก็ต้องระวังสมาธินั้นไม่ใช่เพื่อหยุด แต่เพื่อเดินหน้าต่อ อย่าลืมนะสมาธิเป็นเพียงองค์ธรรมหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติของไตรสิกขา ซึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนามนุษย์ พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วว่า การปฏิบัติต้องดำเนินไปให้ครบไตรสิกขา ศีลเพื่อสมาธิ สมาธิเพื่อปัญญา ปัญญาเพื่อวิมุตติ ถ้ายังไม่บรรลุจุดหมายอย่าเพิ่งหยุด

องค์ธรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนา อยู่ในกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งสิ้น ถ้าองค์ธรรมไหนมาทำให้มนุษย์หยุด คือไม่ส่งผลเป็นปัจจัยเอื้อในการเดินหน้าต่อไป ก็ต้องสงสัยว่ามีหวังผิดแล้ว อันนี้ขออย่าว่า การปฏิบัติธรรมข้อใดก็ตาม แม้จะดีจะสุข ถ้าทำให้เราหยุด ก็ควรสงสัยว่าคงจะปฏิบัติผิด เพราะองค์ธรรมทุกอย่างนั้นมีไว้เพื่อเป็นองค์ประกอบในกระบวนการพัฒนามนุษย์ จึงจะต้องเป็นปัจจัยที่ส่งต่อไปให้ก้าวต่อไปจนกว่าจะบรรลุจุดหมาย

สมาธิมีเป้าหมายเพื่อให้เรามีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ ซึ่งจะเป็นจิตที่เป็นกัมมณีย์ แปลว่า ควรแก่การงาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน ประโยชน์แท้อยู่ที่นี้ คือเอาไปใช้ และการใช้ที่สำคัญก็คือใช้งานทางปัญญา โดยนำไปคิดพิจารณาแก้ปัญหา ค้นหาความจริง ตลอดจนมองดูสภาวะธรรมให้เห็นชัด เพราะจิตที่เป็นสมาธินี้เป็นจิตที่ใส สงบ มั่นคง แน่วลงไป จะมองอะไรก็เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง จะคิดอะไรก็เป็นลำดับ ไม่มีอะไรมาวุ่น มารบกวน มาบัง มาขวาง มาแทรกแซง

รวมความว่า สมาธิก็เป็นองค์ธรรมในการปฏิบัติอย่างหนึ่งที่ต้องระวัง ถ้าไม่วางท่าทีให้ดีอาจจะทำให้เขว อาจจะทำให้หลง อาจจะทำให้

ตกหลุมได้ง่าย ฉะนั้นจึงต้องยากันไว้มิให้ลืมนะ สมาธิเป็นเพียงองค์ธรรมหนึ่งที่จะส่งผลต่อไปในกระบวนการของไตรสิกขาเท่านั้น ถ้าเมื่อไรไปหลงติดในความสุขที่เกิดจากสมาธิ นั้นก็จะกลายเป็นยากล่อม ซึ่งแปลว่าผิดทางแล้ว

ต่อเมื่อใดเราบรรลุผลสำเร็จบรรลุความสมบูรณ์ของการพัฒนาตนเป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นพระอรหันต์แล้วนั้นแหละ จึงไม่ต้องใช้สมาธิในแง่สิกขา แต่เพราะจบสิกขาแล้ว ท่านจึงใช้เวลาให้ผ่านไปด้วยการเผยแผ่ธรรมบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น เวลาเหนื่อยขึ้นมาท่านก็นั่งสมาธิพักผ่อน เรียกว่า “วิมุตติธรรมสุขวิหาร” พวกเราก็เหมือนกัน ใช้สมาธิพักผ่อนได้ แต่พักแล้วอย่าไปติดเอาสมาธิเป็นยากล่อมก็แล้วกัน ย้ำว่าเอาสมาธิเป็นที่พักได้ แต่อย่าให้ติดเป็นยากล่อม

มาตรวัดระดับการพัฒนาของคน ที่ดูได้ไม่ยาก

เมื่อคนเจอทุกข์กำลังลุกขึ้นดิ้น พอติดยากล่อมก็หยุด เฟล็น ลืมทุกข์ไป เลยหมดแรงดิ้น นี่แหละจึงกลายเป็นแย่งกว่าปุถุชนสามัญ เพราะว่าปุถุชนสามัญนั้นเมื่อถูกทุกข์บีบคั้น หรือถูกภัยคุกคาม ก็ลุกขึ้นดิ้นรนชวนขวย ต่อเมื่อสุขสบายจึงลงนอนเสวยสุข แต่คนที่ติดยากล่อมนี้ต่ำกว่าระดับปุถุชนสามัญไปอีก เพราะเจอทุกข์ก็ไม่ดิ้น ได้ยากล่อมแล้วก็สบาย เฟล็น ซึมเซื่อง ซบเซา ก็เฟล็นอยู่กับยากล่อมนั้นแหละ ไม่ไปไหน ไม่อยากทำอะไร ไม่แก้ปัญหา ตกอยู่ในความประมาท กลายเป็นคนที่นอนเสวยสุขตั้งแต่ยังเป็นทุกข์อยู่ด้วยซ้ำ

พุทธศาสนาย้ำเรื่องนี้ คือ หลักความไม่ประมาท ท่านเตือนว่า แม้แต่เป็นอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน หรือพระสกิทาคามี จนถึงพระ

อนาคามี トラバโดยยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์แล้ว อย่างนอนใจ อาจจะไม่ประมาทได้ตลอดเวลา มีแต่พระอรหันต์เท่านั้นที่จะไม่ประมาทได้อย่างแท้จริง เพราะคนเราเนี่ย เวลามีความสุข อย่างหนึ่ง ยามประสบความสำเร็จ อย่างหนึ่ง หรือคราวที่เกิดความรู้สึกภูมิใจว่าเราดีแล้ว อย่างหนึ่ง สามตัวนี้มักล่อให้หย่อน หรือไม่ก็หยุดเลย พูดสั้นๆ ว่า **ตกหลุมความประมาท**

เมื่อประสบความสำเร็จหรือมีความสุขแล้วประมาทนั้นเห็นได้ชัด แต่คนที่มีความดี ถ้าเกิดความรู้สึกก็ต้องระวัง อย่างพระโสธบัน ภูมิใจว่าเราได้บำเพ็ญความดีสำเร็จมาถึงแค่นี้ พอเกิดความพอใจอย่างนี้ ก็ชักจะเฉื่อย ไม่เร่งรัด ไม่กระตือรือร้น พระพุทธเจ้าตรัสเตือนพระอริยบุคคลที่เป็นอย่างนี้ว่า เธอเป็นปมาทวิhari แปลว่า ผู้อยู่ด้วยความประมาท ฉะนั้นอย่าได้นอนใจ ชาวพุทธต้องเดินหน้าเสมอ

ตามที่พูดมาในที่นี้ เราสามารถแบ่งมนุษย์ได้เป็น ๔ ระดับ โดยวัดจากมาตรฐานปุถุชน คือ

๑. มนุษย์ที่ต่ำกว่ามาตรฐานปุถุชนสามัญ คือพวกที่เจอทุกข์ก็ไม่ตื่น ถูกภัยคุกคามก็ไม่ตื่นตัว ได้แต่ท้อแท้ หมดระทวย จับเจ้า หรือไม่กินนอนเฉื่อย เพราะติดยากล่อม เผลินไปเรื่อยๆ ส่วนในเวลาที่สุขสบายไม่ต้องพูดถึง ก็ยิ่งเผลิดเผลินหมกมุ่นมัวเมา เรียกว่า ทุกข์ก็ไม่ตื่น สุขก็ไม่นอนซึม หรือทุกข์ก็ซึม สุขก็ซึม

๒. มนุษย์ปุถุชนสามัญ คือพวกที่ถ้าถูกทุกข์บีบคั้น หรือถูกภัยคุกคาม ก็ลุกขึ้นดิ้นรนชวนชวย พอสบายก็ลงนอนเสวยสุขเฉื่อยลงไป

๓. มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว คือพวกที่ถ้าเมื่อถูกทุกข์บีบคั้น หรือถูกภัยคุกคาม ก็ลุกขึ้นดิ้นรนชวนชวย แต่แม้จะสุขสบายแล้วยังก็เพียรสร้างสรรค์ต่อไป ไม่หยุด พวกนี้นับว่าเข้าสู่ทางของอารยชนแล้ว

๔. มนุษย์ที่ประเสริฐที่สุด คือยามทุกข์บีบคั้น หรือภัยคุกคาม ก็ไม่พลอยทุกข์ จิตใจยังปลอดโปร่งผ่องใสอยู่ได้ แล้วก็ชวนชวยทำสิ่งที่ควรทำต่อไป หมายความว่า ในด้านการกระทำ ก็มีความเพียรพยายามสร้างสรรค์ และในด้านจิตใจ ก็มีความสุข ไม่ถูกทุกข์ครอบงำด้วย และแม้จะสุขแล้วยังชวนชวยสร้างสรรค์ต่อไป

คนเราที่พัฒนาแล้วโดยมากก็ยังได้แค่ขั้นที่ ๓ คือถูกทุกข์บีบคั้น หรือภัยคุกคามก็ชวนชวยจริง แต่จิตใจไม่สบาย กระวนกระวาย ทุรนทุราย แม้ว่าจะไม่ประมาทก็จริง แต่ยังมีความเดือดร้อนใจ มีความเครียดในใจ ดังจะเห็นกันมากในปัจจุบันนี้ว่า ผู้ที่ขยันหมั่นเพียรจำนวนมากมีความทุกข์ในใจด้วย เป็นคนขยันจริง แต่เร่าร้อน เครียด ซึ่งแสดงว่า ยังพัฒนาไม่ถึงที่สุด

ฉะนั้น คนในสมัยปัจจุบันนี้ ที่ว่าเป็นคนขยันหมั่นเพียร แต่จิตใจมีความเครียดมีความทุกข์นั้น จะต้องได้รับการแก้ไขให้พัฒนาต่อไปอีก ให้เป็นคนชนิดที่ว่า ทั้งๆ ที่ทุกข์ภัยบีบคั้นคุกคาม จิตใจก็ยังดีงามสุขสบาย ปลอดโปร่ง พร้อมกันนั้นก็เพียรพยายามสร้างสรรค์ต่อไป แม้ถึงยามสุขสบายก็ไม่หยุดหรือผัดผ่อน

จะต้องระลึกไว้ว่า คนที่พัฒนาแล้วนั้น เขาจะเป็นอยู่หรือทำอะไร ก็ได้ไม่ขึ้นต่อความสุขความทุกข์ แต่เขาขึ้นต่อปัญญา ปัญญาเป็นตัวรู้ว่าอะไรควรทำ หรือไม่ควรทำ และสติก็คอยบอกหรือคอยเตือน ให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น และให้ทำสิ่งที่ควรทำตามที่รู้ด้วยปัญญานั้น นี่แหละเป็นหลักสำหรับวินิจฉัยระดับการพัฒนาของคน

สำรวจคนไทย ว่ามีศักยภาพที่จะเผชิญวิกฤติแค่ไหน

หันมาดูสังคมของเรา สังคมไทยเวลานี้ได้ประสบภาวะที่เรียกว่าเป็นความทุกข์ ถึงขั้นเป็นวิกฤติการณ์ ซึ่งเป็นเวลาที่ควรจะนำหลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ได้เต็มที่ แต่เวลานี้เราเป็นอย่างไร ลองสำรวจตัวเราแต่ละคน และสำรวจสังคมไทยว่าได้ปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่ามันนี้แค่ไหนเพียงไร

เวลานี้เราถูกทุกข์บีบคั้น ถูกภัยคุกคามแล้ว เราลุกขึ้นดิ้นรนชวนขาย มีความขยันหมั่นเพียรที่จะสร้างสรรค์หรือเปล่า หรือว่าเราไปติดยา กล่อม ติดสุรา ยาเสพติด การพนัน นี่พวกที่หนึ่งเห็นง่าย หรือเลยจากนั้นอีกพวกหนึ่งก็ไปติดลัทธิอ่อนหวาน ลัทธินอนคอยโชค ลัทธิหวังผลดลบันดาล จนกระทั่งติดสมาธิเป็นยาากล่อม ถ้าติดก็ต้องรีบลุกขึ้นมาแก้ไขกัน

ที่จริง เรื่องติดยาากล่อมนี้เป็นปัญหาของสังคมไทยมานานแล้ว ไม่ใช่มีเฉพาะเวลานี้ แต่เวลานี้เป็นตอนสำคัญที่เราจะต้องรีบแก้ไข ถ้าไม่แก้ตอนนี้สังคมจะเลวร้ายหนักลงไปอีก เพราะวิกฤติจะกลายเป็นวิบัติ แต่ถ้าแก้เสียตอนนี้ วิกฤติก็มีทางที่จะกลายเป็นวิวัฒน์ คนที่ฉลาดต้องเอาวิกฤติเป็นวิวัฒน์ให้ได้ เพราะวิกฤติเป็นช่วงต่อระหว่างวิบัติกับวิวัฒน์ หมายความว่า ถ้าทำดี ทำถูก วิกฤติก็จะกลายเป็นวิวัฒน์ แต่ถ้าทำไม่ดี ทำไม่ถูก ก็จะกลายเป็นวิบัติไปเลย

ตอนนี้สังคมไทยมาถึงช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ ยามมีทุกข์นี้ ถ้าเราลุกขึ้นดิ้นรนชวนขาย ก็จะเป็นโอกาสแห่งการพัฒนาคน ยิ่งถ้ามองสังคมในวงกว้าง ก็เป็นโอกาสดีเลิศที่จะพัฒนามนุษย์ เพราะคนเราเรียนรู้ได้มากจากปัญหา ได้ศึกษาจากความทุกข์

ขอให้สำรวจดูเถิด คนที่จะพัฒนาจากการมีความสุขหาได้ยาก ในประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ และประวัติศาสตร์ของชาติที่เจริญทั้งหลาย จะเห็นแต่มนุषยที่พัฒนาจากการแก้ปัญหา และเข้มแข็งขึ้นมาจากการเผชิญทุกข์ทั้งนั้น ส่วนคนหรือชาติประเทศที่สบายมีความสุขแล้ว ไม่มีอะไรจะให้สู้หรือคิดแก้ไข ก็เลยไม่มีอะไรจะให้ใช้ความคิด ทำให้โน้มน้าวไปในทางที่จะหลงเฟลิดเฟล็น เพราะฉะนั้นคนที่มีความสุขแล้วนี้ ถ้าไม่มีคนสอนที่ดี หรือไม่มีกัลยาณมิตร และตัวเองก็ไม่รู้จักคิด ไม่หาแบบฝึกหัดมาทำ จึงเจริญยากที่สุด

คนที่มีความสุขนั้นแหละ ทุกข์มันจะสอน คือมันทำให้เราต้องดิ้นรนหาทางออก คิดแก้ไข ใช้กำลัง ใช้ฝีมือ เรียกว่าได้ใช้ทั้งสมองและมือเต็มที่ รวมทั้งเท้าก็ต้องเคลื่อนไหวไม่ได้หยุด จึงได้ฝึกตัวเองตลอดเวลา เป็นอันว่า คนเราเรียนรู้และพัฒนาตนเองจากการพยายามแก้ปัญหา ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เมื่อเราพยายามแก้ไขปัญหา เราก็ได้พัฒนาปัญญา เพราะเราต้องคิด พอเราคิดหาทางแก้ไขปัญหา ปัญญาก็ค่อยๆ เกิดขึ้นมา ยิ่งถ้าเป็นคนที่รู้จักคิด หรือคิดเป็น ก็ยิ่งก้าวไปไกล

ถ้าไม่มีปัญหาให้คิด แล้วปัญญาจะพัฒนาได้อย่างไร ถ้าไม่มีโจทย์เลขแล้วเราจะคิดเลขเก่งได้อย่างไร ถ้าไม่ทำแบบฝึกหัด จะเกิดความชำนาญได้อย่างไร

ฉะนั้นคนที่เกิดมากับความสุข ถ้าไม่ระวังตัวให้ดี มัวประมาทอยู่ก็เสียเปรียบมาก ส่วนคนที่เกิดมาเจอความทุกข์ เมื่อวางใจถูกก็ได้เปรียบในแง่ที่จะพัฒนาตนเอง อันนี้เป็นคติสำคัญที่จะต้องเอาไว้อสอนลูกหลาน

ขอให้จำไว้ว่า ชีวิตก็ตาม สังคมก็ตาม ที่ไม่มีแบบฝึกหัด ย่อมยากที่จะพัฒนา เพราะฉะนั้น คนใดสังคมใด ได้เจอทุกข์ภัยและความยาก

ลำบากมามาก เป็นผู้ที่ทำแบบฝึกหัดมาแล้ว ก็จะเก่งกล้าสามารถและประสบความสำเร็จ **ชีวิตใดสังคมใดอยู่สุขสบายก็ต้องไม่ประมาท ให้รักษาแบบฝึกหัดมาทำ**

เริ่มแต่ในครอบครัว ก็ต้องดูพ่อแม่ว่าช่วยให้ลูกพัฒนาหรือไม่

อย่างคนที่ประสบความสำเร็จมาเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นหัวหน้าครอบครัวในปัจจุบันนี้ หลายท่าน ในอดีตยากจนข้นแค้น ตอนเป็นเด็กลำบากมาก บางวันมีรับประทาน บางวันไม่มี ต้องช่วยพ่อแม่หาเงิน ขยันอดทนดิ้นรนขวนขวาย จนกระทั่งประสบความสำเร็จ ครอบครัวเป็นปึกแผ่น ร่ำรวย

พอร่ำรวยแล้วก็คิดว่า เราลำบากมานักหนาแล้ว ถึงลูกเราก็ขอให้เขาสบายให้เต็มที่ คิดอย่างนี้แล้ว ก็เลยบำรุงบำเรอลูกใหญ่ บางทีก็เลยกลายเป็นเสียไป เพราะอย่างที่บอกแล้วว่า สุขไม่ช่วยให้คนได้เรียนรู้ แต่คนเราเรียนรู้จากการแก้ปัญหา ฝึกหัดพัฒนาตนจากการเผชิญความทุกข์ยากลำบาก

คนที่เกิดมาท่ามกลางความพรั่งพร้อมสุขสบาย จึงเสียเปรียบหลายอย่าง เริ่มแต่ไม่มีเครื่องทดสอบ ไม่มีแบบฝึกหัด ไม่ได้ทั้งความเข้มแข็งในการดิ้นรนต่อสู้ ไม่ได้ทั้งทักษะจากการฝึกพฤติกรรม และไม่ได้ทั้งปัญญาในการคิดแก้ปัญหา ขอย้ำว่าสองอย่างนี้สำคัญยิ่งนัก คือ

๑. ความเข้มแข็ง ความหนักแน่นมั่นคง ที่จะทำการทั้งหลายให้สำเร็จด้วยความพากเพียรขยันอดทน

๒. ความรู้คิดริ้วพิจารณาใช้ปัญญาแก้ปัญหา ทำการสร้างสรรค์พัฒนาตนให้เจริญงอกงามมีความสามารถยิ่งขึ้นไป

คนที่เกิดมาด้วยความสุขนั้น สองอย่างนี้ได้ยากเหลือเกิน คือที่จะได้ความเข้มแข็งทนทาน และได้ปัญญาแก้ปัญหาที่ยาก ฉะนั้น พ่อแม่ต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี คือเป็นคนที่ระวังไม่ให้ลูกตกอยู่ในความประมาท รู้จักหาแบบฝึกหัดให้ลูกทำ

ถามว่า ถ้าเป็นอย่างที่ว่านั้น พ่อแม่หลายรายที่เคยทุกข์มาแล้ว พอประสบความสำเร็จสุขสบายก็จะต้องประมาท แต่บางคนก็ยังไม่เห็นประมาท ก็ยังขยันขันแข็งต่อไป ทำไมเป็นอย่างนั้น

คำถามนี้ตอบไม่ยาก เพราะว่าพ่อแม่เหล่านั้นดิ้นรนขวนขวายมานานจนเป็นนิสัย เคยชินอย่างนั้นแล้ว แม้จะมีความสุขสบายขึ้นมา ความเคยชินเก่าก็ทำให้ขยันต่อไป เกออยู่นิ่งไม่ได้

แต่ก็จะเห็นได้ว่าหลายคนนั้นไม่พ้น บางคนเคยทุกข์มามาก แต่ต่อมาพอประสบความสำเร็จ มีความสุข ก็หันไปมัวเมาประมาท มีให้เห็นถมไป แต่หลายคนก็อย่างที่ว่าแล้ว ยังเคยชินกับนิสัยเก่า เรียกว่ามีบุญเก่าที่สะสมไว้ จึงอยู่ได้ แต่ลูกไม่มีบุญเก่าสะสมไว้อย่างนั้น เพราะฉะนั้นพ่อแม่จึงต้องถ่ายทอดบุญนี้ให้

อย่าถ่ายทอดให้ลูกแต่ทรัพย์สินภายนอก ควรสนใจถ่ายทอดทรัพย์สินภายในของตัวเองนี้แหละให้ลูก ทรัพย์ที่ประเสริฐของเราก็คือนิสัยแห่งความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ความเพียรพยายามขยันอดทน ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา การรู้ทุกขู้อุปสรรค ที่เรารสร้างขึ้นมาในตัวนี้แหละ นี่คือทรัพย์อันประเสริฐ เรียกว่าอริยทรัพย์จากภายในตัวเราแท้ๆ ที่ควรให้แก่ลูก

ลูกได้เงินทองภายนอกเท่าไร ก็ไม่เท่าได้อริยทรัพย์ภายในนี้ พ่อแม่ควรจะถ่ายทอดทรัพย์นี้ให้ได้

อย่าไปมัวแต่นึกให้ลูกมีความสุข ไม่ทุกข์อย่างเรา ไม่จำเป็นต้องให้เขาทุกข์อย่างเราหรอก แต่ขอให้ถ่ายทอดอริยทรัพย์ให้เขาด้วย คือคุณสมบัติของตัวเอง ที่ได้มาระหว่างที่เพียรพยายามสร้างเนื้อสร้างตัวนั้นแหละ

วิกฤติที่แท้ของสังคมไทย ไม่ใช่วิกฤติเศรษฐกิจ

ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องในระดับชีวิตส่วนตัวและครอบครัว เรื่องของสังคมก็เหมือนกัน ในสังคมที่มีความสุขสบาย คนทั้งหลายย่อมมีความสุข โน้มเอียงที่จะเห็นแง่ร้าย เห็นแง่ความสะดักสบาย ลุ่มหลงเพลิดเพลินมัวเมา ฟุ้งเฟ้อสำราญสำรวย และพร้อมกันนั้นก็จะอ่อนแอใจเสาะเปราะบาง เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว เวลาเจอทุกข์ก็มักสู้ไม่ไหว เพราะเคยชินกับความเห็นแก่ง่ายสะดักสบาย พอเจอทุกข์ก็ท้อ ฉะนั้นจึงต้องปลุกใจกันขึ้นมา

ยามวิกฤตินี้เป็นตอนที่สำคัญ และความสำคัญนั้นก็อยู่ที่ว่า เราจะทำอะไรให้ทุกวันนี้สอนคน **วิกฤติที่พูดกันว่าเป็นโอกาส** นั้น

๑. ต้องใช้โอกาสนั้น ไม่ใช่เป็นโอกาสแต่ก็ทิ้งโอกาสเสียเปล่า

๒. โอกาสที่สำคัญที่สุดก็คือ ใช้เป็นโอกาสในการพัฒนาตัวคน

วิกฤติการณ์ของสังคมไทย ที่เจอกันมานี้ ที่ว่าเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ ไม่สำคัญเท่าไรหรอก ยังไม่ใช่วิกฤติที่แท้ วิกฤติที่แท้ของสังคมไทยซ่อนตัวอยู่ลึกกว่านั้น และเรากำลังประสบวิกฤตินี้ ประเทศชาติไทยจะไปดีหรือไปร้ายก็ตอนนั้น

การสูญเสียเงินทอง หรือสูญเสียทางเศรษฐกิจนั้นไม่เท่าไรหรอก แต่ถ้าสูญเสียความเป็นมนุษย์นี่สิ ร้ายที่สุด คือการสูญเสียคุณภาพของคน ถ้าใช้ศัพท์สมัยใหม่ในความหมายแคบๆของลัทธิเศรษฐกิจแห่งยุคนี้ ก็ว่า

สูญเสียทรัพยากรมนุษย์

เราสูญเสียไปอย่างหนึ่งแล้ว คือสูญเสียทางเศรษฐกิจ อย่าให้สูญเสียซ้ำสอง คือสูญเสียคุณภาพมนุษย์ด้วย

เวลานี้ เราอยู่ในภาวะที่เสี่ยงมาก ถ้าบริหารบ้านเมืองไม่ดี เราจะสูญเสียอย่างที่สอง คือ จะสูญเสียคุณภาพของมนุษย์ด้วย ถ้าสูญเสียคุณภาพของมนุษย์ก็คือสูญเสียคน ซึ่งเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่กว่าการสูญเสียเงินทองทรัพย์สินทางเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้น วิกฤติที่แท้จริงของสังคมไทยอยู่ตรงนี้ คือ **วิกฤติคุณภาพคน** ที่เป็นตัวตัดสินว่าเราจะไปรอดหรือไม่

แม้แต่จะแก้วิกฤติทางเศรษฐกิจได้สำเร็จหรือไม่ ก็อยู่ที่ตรงนี้ คืออยู่ที่ว่าจะแก้วิกฤติในเรื่องคุณภาพคน ด้วยการพัฒนามนุษย์ได้สำเร็จหรือไม่ ถ้าเราใช้โอกาสนี้ไม่เป็น ก็จะมีสูญเสียซ้ำสอง เสียเศรษฐกิจ เสียเงินเสียทองแล้วไม่พอ จะเสียคนไปด้วย

ตอนนี้ถ้าไม่ระวังตั้งตัวให้ดี คนไทยจะไม่ได้อะไรขึ้นมาเลย ดีไม่ดีก็จะไปจมกันอยู่อย่างที่ว่าแล้ว คือ **ติดยาปลอม**

มั่วลุ่มหลงสุรา ยาบ้า การพนันบ้าง

ติดลัทธิหรือโซคช่วย ลัทธิหรือความช่วยเหลือจากภายนอก รออำนาจดลบันดาลบ้าง

อันนี้แหละคือการสูญเสียคุณภาพคน ซึ่งก็คือเสียคน ถ้าเราเสียคนอย่างนี้แล้วเราจะไม่พินเลย เพราะจะไม่มีกำลังที่จะมาพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจจะดีขึ้นมา ก็จะเป็นเศรษฐกิจแบบที่ไม่มั่นคง ไม่ยั่งยืน เป็นของบังเอิญตามกระแส เป็นเศรษฐกิจหลอกๆ บวมโป่งข้างนอก แต่กลวงข้างใน

อย่าลืมว่าตอนที่ผ่านมานี้ เราบอกว่าที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจก็เพราะเรามีเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ แล้วตอนนี้ฟองสบู่มันแตก เศรษฐกิจฟองสบู่ก็คือเศรษฐกิจที่ไม่มีเนื้อหาสาระ ไม่มีแก่นสาร มองเห็นแต่เปลือกนอกโป่งใหญ่ขึ้นมา เป็นเศรษฐกิจแบบลูกโป่ง การที่มันแตกตอนนี้ก็ดีแล้ว เพราะลูกโป่งยังเล็กอยู่ ถ้าลูกโป่งใหญ่ขึ้นไปแล้วแตกจะเป็นอันตรายมากกว่านี้ เพราะฉะนั้นแตกเสียดีแล้ว ภัยอันตรายยังน้อยหน่อย

ขออย่าว่า ตอนนี้อย่าให้เสียข้ออย่างที่สองคือ **คุณภาพมนุษย์** ถ้าเราพัฒนาคนไม่ขึ้น ดีไม่ดีเราจะไปเพลากับเศรษฐกิจอีกแบบหนึ่ง คือเศรษฐกิจแบบยากล่อม และเศรษฐกิจแบบรวยทางลัด ซึ่งจะได้อะไรขึ้นมา เพราะเป็นเพียงอีกรูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจฟองสบู่ การที่เศรษฐกิจฟองสบู่แตกไปนี้ น่าจะเป็นคติสอนใจเราให้มาสร้างสรรค์เศรษฐกิจที่มั่นคง ยั่งยืนกันเสียที อย่าไปหลงกับเศรษฐกิจแบบบูบวบ ซึ่งไม่มีแก่นสาร

เศรษฐกิจแบบที่ว่า คือ เศรษฐกิจทางลัด เศรษฐกิจรวยไว เศรษฐกิจมกง่าย เศรษฐกิจยากล่อม เศรษฐกิจมอมเมา เศรษฐกิจแบบนี้ไม่ยั่งยืน เพราะไม่มีแก่นสารอยู่ในตัวคน คือความสามารถในการผลิต และความเข้มแข็งพากเพียรในการสร้างสรรค์ พูดง่ายๆ ว่าไม่เป็นเศรษฐกิจที่เกิดจากความเพียรสร้างสรรค์ และความสามารถในการผลิต เพราะคนขาดคุณภาพ ไม่เป็น**นักผลิต** ไม่เป็น**นักสร้างสรรค์**

ที่ว่าวิกฤติเป็นโอกาส คือใช้เป็นสื่อพัฒนาความสามารถในตัวคน

ประเทศที่จะเจริญทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง พลเมืองจะต้องมีความสามารถในการผลิตหรือในการสร้างสรรค์ จึงจะสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคงยั่งยืนได้

เศรษฐกิจที่มั่นคงมีแก่นนั้น ต้องมีฐานนี้อยู่ในตัวคน คือความสามารถในการผลิต และในการคิดสร้างสรรค์

อย่างสังคมอเมริกันที่พูดกันนักหนาถึงความสามารถในการแข่งขัน ไม่ว่าจะใช้คำไหนก็ตาม ก็คือ ต้องมีความสามารถอยู่ในตัวคน ถ้ามีจะนั้นก็จะเป็นเศรษฐกิจบูบวบแบบยืมเขามา หรือเป็นเศรษฐกิจหลอกตา ที่ไม่ยั่งยืนไม่มั่นคง แล้วก็จะล่อให้เฟลิดเฟลินสบาย และตายใจ แล้วก็ตกอยู่ในความประมาท ยิ่งซ้ำเติมตัวเองหนักลงไป

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า เวลานี้ประเทศไทยมีวิกฤติที่สำคัญยิ่งกว่าวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นวิกฤติที่แท้คือ **วิกฤติคุณภาพคน** หรือวิกฤติในการพัฒนามนุษย์ อย่าให้การสูญเสียทางเศรษฐกิจนั้น มาซ้อนด้วยการสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ไปอีก เดี่ยวจะไม่มีทุนที่จะไปฟื้นเศรษฐกิจนั้นขึ้นมา แต่ถ้าเราตั้งหลักให้ดี เราเอาโอกาสนี้มาใช้ในการพัฒนาคน เราจะได้และจะเป็นการได้ที่เป็นแก่นสาร ที่ยั่งยืนดีกว่า

เพราะฉะนั้น จึงต้องมาย้ำเรื่องนี้ คือการที่จะกู้คุณภาพคนขึ้นมา ขอให้มองย้อนดูว่า การที่เราสูญเสียทางเศรษฐกิจถึงขั้นวิกฤติครั้งนี้ อาจจะเป็นได้ว่า เราได้เสียคุณภาพคนไปก่อนแล้วด้วยซ้ำ ใช่หรือไม่?

เพราะเราสูญเสียคุณภาพคนนี้ไปแล้วเราจึงมาเจอกับวิกฤติเศรษฐกิจ ตอนนี้เราจึงจะต้องกู้คนขึ้นมา แล้วคนนี้จะแหละจะมากู้เศรษฐกิจได้ แล้วจะเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคงยั่งยืนอย่างแท้จริง คนที่มีคุณภาพ หรือจะใช้ศัพท์ทางเศรษฐกิจสมัยนี้ว่า ทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพนี้แหละ ที่เราจะต้องสร้างขึ้น

มนุษย์ที่มีคุณภาพนั้น ถ้าใช้คำสั้นๆ ก็คือมนุษย์ที่มีธรรมนั้นเอง เช่นมีความเพียรสร้างสรรค์ มีความเข้มแข็งไม่พรั่นต่อทุกข์ภัย มีความไม่

ประมาท เป็นคนใช้ปัญญาพัฒนาสร้างสรรค์ตลอดเวลา ไม่ว่าจะมึนทึบ บ๊องโง่หรือภัยคุกคามหรือไม่ ถึงแม้จะเป็นยามสุขสบาย ก็ยังใช้สติปัญญา สร้างสรรค์ต่อไป ถ้าได้อย่างนี้ละก็ เราไม่กลัววิกฤติใดๆ เลย

เป็นอันว่า สิ่งสำคัญตอนนี้ก็คือ ต้องใช้โอกาสให้เป็นประโยชน์ เริ่มด้วยเสียหนึ่งแล้ว อย่าเสียซ้ำสอง ถึงจะเสียด้านวิกฤติเศรษฐกิจแล้ว แต่ถ้าเราพัฒนาคนได้ ไม่ต้องเสียใจ เพราะเราได้คุ้ม เราได้สิ่งที่ประเสริฐ กว่า เหมือนคนที่ตกทุกข์ได้ยากแล้ว กลับสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาได้ จะเป็นคนที่เข้มแข็ง มีสติปัญญาความสามารถที่เป็นฐานอันมั่นคงของ เศรษฐกิจนั้นสืบไปอย่างยืนยาว

ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าก็อยู่ที่การใช้โอกาสตอนนี้ ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนามนุษย์ได้สำเร็จหรือไม่ มาพัฒนาคนให้เข้มแข็ง ไม่หวั่นต่อทุกข์ภัย เป็นคนที่รู้จักใช้ปัญญา และมีความเพียรสร้างสรรค์กันเถิด ถ้าทำได้อย่างนี้ นี่แหละคือวิกฤติเป็นโอกาสอย่างแท้จริง

วิกฤติเป็นโอกาสที่แท้ที่นี้ คือทำอย่างไรเราจะใช้ สถานการณ์แห่งทุกข์ภัยนี้สร้างคุณภาพคนขึ้นมาได้

เราจะต้องสร้างทุนมนุษย์คือพัฒนาคุณภาพของคนไทยขึ้นมาให้ได้ อย่าไปหลงใหลกับเศรษฐกิจวูบวาบที่ล่อตาล่อใจ ให้อยากได้อะไรเอา ถ้า มันไม่มีเนื้อหาแก่นสาร ไม่ช่วยให้มนุษย์พัฒนา แต่กลับทำให้มนุษย์มัวเมา อ่อนแอ เราอย่าไปเอาเลย

อย่าเอาเลย เศรษฐกิจมันง่าย ใส่กลวง ที่ไร้ศักดิ์ศรี ไม่มีเกียรติ

เราต้องเข้มแข็งที่จะปฏิเสธเศรษฐกิจประเภทที่ไร้แก่นสาร ไม่เห็นแก่การได้เงินได้ทอง ที่มีลักษณะต่อไปนี้ คือ

๑. เศรษฐกิจที่ทำลายโอกาสในการพัฒนามนุษย์ ทำให้เสียคุณภาพคนลงไป

๒. เศรษฐกิจที่ซ้ำเติมลักษณะนิสัยไม่ดีที่มีอยู่ในพวกเรานานไม่น้อย คือ การที่เคยสุขสบายแล้วเห็นแก่ง่าย เห็นแก่สะดวก เป็นคนอ่อนแอ ไม่สู้งานยาก อย่าซ้ำเติมคนไทยด้วยเศรษฐกิจชนิดที่ได้เงินทองมาง่ายๆ ซึ่งยิ่งจะทำให้คนไทยไม่พัฒนาตัวเอง แล้วยิ่งเห็นแก่ง่าย เอาแต่สะดวก สบาย กลายเป็นหาสของสังคมอื่นเขาในระยะยาวหนักลงไปอีก

๓. เศรษฐกิจที่ลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เศรษฐกิจใดเรา สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความเพียรพยายามบากบั่น ใช้กำลังสติปัญญาของตนเอง ด้วยความสามารถในการผลิต อันนั้นคือเศรษฐกิจมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เราควรจะภูมิใจ แต่เศรษฐกิจใดที่ได้มาอย่างคนที่หมดหนทาง ต้องไปขายเนื้อขายตัว หรือไปหลอกล่อมมอมเมาเพื่อนมนุษย์ อันนั้นเป็นเศรษฐกิจที่ลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ สังคมไทยเราจะเอาหรือ เศรษฐกิจแบบนั้น? ถ้ามองเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศ ก็เหมือนกับ เสียดักดิ์ศรี คุณไม่มีทางอื่นแล้วหรือ จึงต้องทำแบบนี้

จริงอยู่ เศรษฐกิจหาเงินหาทองแบบนี้ บางประเทศเขาอาจจะทำ บ้าง แต่เขาทำเป็นเครื่องเล่น อย่างสังคมอเมริกันนี้ โดยส่วนใหญ่ก็คือเขามีความภูมิใจในความเพียรสร้างสรรค์ เช่น ที่เขาคุยอยู่ตลอดเวลาว่าเขา มีความภูมิใจในสังคมของเขา ที่สร้างสรรค์อุตสาหกรรมขึ้นมาด้วย **จริยธรรมแห่งการทำงาน** (work ethic)

ความเพียรสร้างสรรค์อันนี้สิ ที่อเมริกันเขาภูมิใจ ผลสำเร็จที่เห็นทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศของเขาอยู่ที่นี้ ไม่ได้อยู่กับสิ่งเล็กๆน้อยๆ ที่เป็นเครื่องเล่น วัลล่อเด็กๆ อย่างเช่น ลาสเวกัส หรือแอตเลนติกซิตี เป็นต้น

อันนั้นเขาไม่ได้มีไว้สำหรับสร้างสรรค์ประเทศของเขา แต่มีไว้กับคนอื่นไม่ให้พัฒนาความสามารถที่จะเจริญอย่างเขา เพราะฉะนั้น คนไทยเราจะต้องมีความระมัดระวังไม่ประมาทตลอดเวลา อย่าไปเอาเลย เศรษฐกิจมันง่ายได้กลัว อย่างเช่นเศรษฐกิจรายทางลัด เรามาพัฒนาคนให้เป็นฐานของเศรษฐกิจที่ยั่งยืนมันคงกันดีกว่า

เพราะฉะนั้น จึงขออย่าว่า เวลาที่สังคมไทยอยู่ในภาวะวิกฤติที่สำคัญที่สุด ซึ่งสำคัญกว่าวิกฤติทางเศรษฐกิจ คือ **วิกฤติคุณภาพคน** ที่เป็นเรื่องของการพัฒนามนุษย์ ตัววิกฤติที่อยู่ตรงที่ว่าเราจะตื่นขึ้นมาและเร่งใช้โอกาสนี้ในการสร้างเสริมมนุษย์ที่มีคุณภาพ ไว้เป็นทุนในการพัฒนาประเทศชาติระยะยาวหรือไม่

ตอนนี้จะต้องมาช่วยกันกระตุ้นเตือนและปลุกใจ เพราะคนไทยนี้จะให้ได้อย่างที่พูดไปแล้วแสนยาก เนื่องจากคนไทยจำนวนมากก็อย่างที่ว่าไปแล้ว เคยแต่สุขสบาย พอเจอทุกข์เข้า ก็ได้แต่ท้อแท้ จีบเจ้า คร่ำครวญระทมทุกข์มาก หรือไม่ก็ไปติดยากล่อม มัวแต่เพลิน ครีมีใจกันอยู่

คนที่ทุกข์นั้น ในด้านหนึ่ง เราอย่าปล่อยให้เขาโดดเดี่ยว ในสังคมอย่างนี้ใครมีหน้าที่รับผิดชอบก็มาช่วยกันหน่อย มาช่วยกันปลุกใจ ปลอบใจ และให้กำลังใจ บางครั้งเขาจะหาเครื่องปลอบใจบ้าง เราก็รู้ทัน ผ่อนๆ สายพานให้บ้าง แต่คอยระวังนะ อย่าให้เขาไปติดยากล่อมเป็นอันขาด สิ่งที่เขามาปลอบใจหรือแม้แต่กล่อมใจนั้นเอาพอให้พักใจ หายเดือดร้อนสับสน

ว่ารุ่นกระวนกระวายไปได้บ้าง โดยที่ตัวเราเองรู้อยู่ คอยคุมไว้อย่าให้เขาไปติดยากล่อม

ข้อนี้**ต้องย้ำเด็ดขาดว่าไม่ให้ติดยากล่อม** เสร็จแล้วก็ปลุกใจขึ้นมา ให้เขาขยันหมั่นเพียร ให้รวมกำลังรวมแรงมาสู้ ร่วมใจกันเผชิญทุกข์เผชิญปัญหา พวกกันเดินหน้าต่อไป สังคมจะพัฒนาได้อย่างแน่นอน

เอาทุกข์เป็นฐานสู่ความก้าวหน้า เอาปัญหาเป็นเวทีพัฒนาปัญญา

ขอย้ำเรื่องการสร้างสรรค์คุณสมบัติในตัวคนไทยนี้ เวลานี้ที่ว่าเป็นโอกาสที่อยู่ที่นี่เอง เพราะเป็นยามดีที่สุด ถ้าใจเราตั้งรับมัน

ชีวิต ครอบครัว วงศ์ตระกูล สังคม ตลอดจนอารยธรรมที่เจริญมามากเริ่มต้นจากการมีทุกข์ มีปัญหา ถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม ลองดูประเทศปัจจุบันที่เข้มแข็งนั้นเป็นอย่างไร ถ้าเป็นประเทศที่ไม่ติดยากล่อม ก็จะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น คือมีพลเมืองที่ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง สู้ เดินหน้า โดยมีภูมิหลังจากการต่อสู้ ดิ้นรน ขวนขวาย ถูกบีบคั้น มีภัยคุกคาม เจอทุกข์มาก่อนทั้งนั้น

บางประเทศแม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังทุกข์เต็มที่ แม้ว่าแสนจะแห้งแล้ง เขาก็พยายามแก้ไข เช่นทำอย่างไรจะให้ทะเลทรายกลายเป็นป่า มีบางคนพูดว่า คนอิสราเอลกับคนไทยนี้มีความสามารถคนละอย่าง เป็นการพูดให้เข้าใจ เขาบอกว่า คนอิสราเอลมีความสามารถที่จะทำทะเลทรายให้เป็นป่า แต่คนไทยมีความสามารถที่จะทำป่าให้เป็นทะเลทราย ก็เป็นคนสามารถคนละอย่าง แต่อย่างไรหนะจะสร้างสรรค์กว่ากัน

ประเทศอิสราเอลนั้นทุกข์ภัยบีบคั้นคุกคามเหลือเกิน ไหนจะธรรมชาติแห้งแล้ง แผ่นดินเป็นทะเลทราย ไม่มีน้ำ ไม่มีต้นไม้และพืชพันธุ์

ไทน์จะถูกประเทศอาหรับเพื่อนบ้านคอยจ้องจะตีอยู่ทุกวันเราก็เห็นอยู่ชัดๆ ส่วนคนไทยเรานี้แสนจะสุขสบาย ซึ่งก็เป็นข้อดีแล้ว แต่ทำอย่างไรคนไทยเราจะได้ประโยชน์จากข้อดีหรือข้อได้เปรียบนั้น และรู้จักใช้หลักพระพุทธศาสนา คือคติที่ว่า คนที่พัฒนาแล้วแม้สุขสบายก็ยังไม่ประมาท ยังชวนขยายเพียรสร้างสรรค์ต่อไป ถ้าคนไทยทำได้อย่างนี้ เราจะได้สองเท่าทวีคูณ

จะต้องตระหนักว่า **ความไม่ประมาทนี่แหละคือมาตรฐานวัดการพัฒนาของมนุษยชาติ** ไทยเรามีโอกาสดีแล้วที่น้ำจะได้ประโยชน์ เราไม่ได้อยู่ในภาวะที่ถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคามต้องดิ้นรนชวนขยาย เพราะสังคมของเราโดยพื้นเดิม อยู่กันสุขสบาย ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แต่ทำอย่างไรเราจะไม่ประมาทด้วย ขอให้ได้อันนี้

ถึงตอนที่เราเจอแล้วนะ ทุกข์ที่บีบคั้น ภัยที่คุกคาม ก็ขอให้ได้ประโยชน์จากทุกข์ภัยนั้น คือ เอาทุกข์มาเป็นแบบฝึกหัดพัฒนาตน และเอาปัญหาเป็นเวทีพัฒนาปัญญา อย่างที่เคยพูดบ่อยๆ ว่า คนฉลาดเปลี่ยนปัญหาให้เป็นปัญญา คนที่ปัญญางอกงามขึ้นมาได้ ก็พัฒนามาจากการคิดแก้ปัญหาทั้งนั้น เพราะฉะนั้น **ปัญหานี้แหละเป็นทางมาของปัญญา และทุกข์ก็สามารถผันให้เป็นฐานของความเจริญก้าวหน้า** ปัญหาที่เปลี่ยนพยานุชนะตัวเดียวก็กลายเป็นปัญญา

คนไทยจะต้องมีความสามารถอันนี้ เด็กไทยจะต้องมีความสามารถอันนี้ คือเป็นเด็กที่สู้ปัญหา เป็นเด็กผู้มีความสามารถที่จะเปลี่ยนปัญหาให้เป็นปัญญา และเปลี่ยนทุกข์ให้เป็นความเจริญงอกงามได้ แล้วชาติไทยจะเจริญแน่แท้ จะพ้นวิกฤตอย่างแน่นอน

ฉะนั้น ในการที่จะกู้แผ่นดินไทย จะต้องตั้งหลักให้ได้ เราอาจจะ

ไม่ยอมรั่วว่านี่เราเสียแผ่นดิน แต่หลายคนก็พูดว่า เป็นการเสียอิสรภาพทางเศรษฐกิจไปแล้ว บางคนถึงกับว่าการสูญเสียครั้งนี้ใหญ่ยิ่งกว่ากรุงแตกว่าเข้าไปอย่างนั้นเลย

เอาละ มันจะใหญ่แค่ไหนก็ตาม ถ้าเราอมรับจะใช้คำว่า “ต้องกู้แผ่นดินไทย” ก็ขอถามว่า เราต้องกู้อะไรก่อน เมื่อก็นับออกแล้วว่า ต้องกู้ตัวคน คือกู้คุณภาพในตัวคน ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่า ธรรมะ ก็คือต้องกู้ธรรมะ ถ้า **เรากู้ธรรมะได้ ก็กู้แผ่นดินไทยสำเร็จ**

กู้ธรรมะได้ กู้แผ่นดินไทยสำเร็จ

เวลานี้ภารกิจของคนไทยไม่ใช่แค่กู้แผ่นดินเท่านั้น แต่ต้องกู้ธรรมะด้วย

ไม่ว่าจะหายนะไปไหนเสียมากมายแล้ว ที่ไหลออกมาเป็นลัทธิอะไรก็ไม่ว่า ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้แก่มวลมนุษย์แล้ว ตอนนี้คนไทยกลับยอมสูญเสียอิสรภาพไปเป็นเมืองขึ้นของใคร ไปหลงทางอยู่ที่ไหน นี่คือการนอกพระพุทธศาสนา หรือการนอกธรรมะไป ยกตัวอย่างที่ว่าเมื่อไหร่ แม้แต่เอาสมาธิมาใช้เป็นยาหล่อม หรือเอามาหลอมนการหาผลประโยชน์ ก็คือการนอกพระพุทธศาสนา

สมาธิไม่ได้เกิดมาพร้อมกับพระพุทธศาสนา สมาธินี้ฤๅษีชีไพรในสมัยก่อนพุทธกาลเขาทำเขาใช้กันมา โยคี ฤๅษี ดาบส มากหลายท่านบำเพ็ญสมาธิจนได้สมาบัติขั้นสูง พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ยังเคยไปเรียนกับเขาเลย แต่ฤๅษีโยคีเหล่านั้นมัวไปติดยาหล่อม หรือไม่อย่างนั้นก็เอาสมาธิไปใช้ทางฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ แสดงความยิ่งใหญ่แข่งกัน ทำให้คนเพลิดเพลีนมัวเมายิ่งขึ้น

ตัวฤๅษีโยคีเองก็ติดยาปลอม พอได้สมาธิแล้วก็เล่นฉานเพลิน มีคัมภีร์พระท่านเรียกว่า “ฉานกีฟ้า” พวกฤๅษี ซีโพร ได้ฉานแล้วก็ไม่ยุ่งกับใคร ตัดขาดจากสังคม นั่งเล่นฉานกีฟ้าไปวันๆ สบาย มีความสุข เป็นกันมานานแล้ว เขามีสมาธิกันอยู่แล้ว อย่างที่ว่าพระพุทธเจ้าก็ยังเคยไปเรียนจากเขา แต่มันไปตันอยู่กับความสุขทางจิตใจ และความเก่งกาจ ไม่ก่อให้เกิดสติปัญญา ไม่ได้แก้ปัญหาให้จบสิ้น พระองค์จึงสอนให้เอาสมาธินั้นมาใช้ประโยชน์อีกขั้นหนึ่ง นี่เป็นจุดก้าวต่อของพระพุทธศาสนา คือ **พระพุทธศาสนานั้นไม่หยุดแค่สมาธิ ไม่จบแค่เอาสมาบัติเป็นฉานกีฟ้า**

ถ้าเราไปติดยาปลอมสมาธิ เราก็เหมือนกับฤๅษีโยคีในสมัยก่อน พุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าเสด็จจะออกมาแล้ว เราต้องเอาสมาธิมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และในการก้าวไปกับธรรมที่เป็นกระบวนการปฏิบัติแห่งไตรสิกขาต่อไป ให้เกิดผลในการพัฒนาชีวิต เอามาพัฒนาตนเองให้ได้ อันนี้แหละที่เป็นสิ่งสำคัญ

เวลานี้เราออกนอกธรรมะไปแล้ว หรือธรรมะหล่นหายจากเราไป จึงต้องกู้ธรรมะกลับขึ้นมา คือกู้ธรรมะขึ้นมาในตัวคน ถ้ากู้ธรรมะที่ว่านี้ขึ้นมาได้ ก็กู้แผ่นดินไทยสำเร็จ ขออย่าว่า **กู้ธรรมะได้ กู้แผ่นดินไทยสำเร็จ**

ในแง่เศรษฐกิจก็เหมือนกัน พูดสั้นๆ ว่า เราจะกู้เศรษฐกิจได้ ต้องกู้คุณภาพในตัวคนขึ้นมา ถ้าพูดอย่างแคบๆ ก็ว่า ต้องกู้ทรัพยากรมนุษย์ขึ้นมา **ถ้าคุณขึ้นมาให้มีคุณภาพได้ กู้เศรษฐกิจไทยไม่ยากเลย** เชื่อไหม เพราะฉะนั้น ต้องทำอันนี้ให้ได้

ถึงเวลาต้องปลุกใจคนไทย ที่จริงถึงเวลานานแล้ว แต่ถ้ายังไม่ทำก็ถึงเวลาอีกทีหนึ่ง ลูกขึ้น กู้ธรรมะขึ้นมาในใจคน พัฒนาตัวคนนี้ให้สำเร็จให้

ได้ ให้มีคุณภาพทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา นี่แหละจึงว่ามากู้แผ่นดินไทยด้วยการกู้ธรรมะ เพราะการกู้ธรรมะนั้นจะเป็นการกู้แผ่นดินไทยไปในตัว เมื่อเรากู้ธรรมะได้ ก็กู้แผ่นดินไทยไปในตัวเอง เสริมกันไปเลย ไม่ต้องไปทำ ๒ ครั้ง

แคบเข้ามาอีกขั้นหนึ่ง ถ้ากู้คุณสมบัติในตัวคน หรือพูดสั้นๆ ว่ากู้คุณภาพคน คือ กู้ธรรมะขึ้นมาในตัวคนได้ การกู้เศรษฐกิจไทยก็ไม่ยาก

ขอเพียงพัฒนาคนไทยให้เป็นผู้มีความสามารถในการผลิต และในการคิดสร้างสรรค์ เราก็จะมีเศรษฐกิจที่มั่นคงยั่งยืน ไม่ใช่เศรษฐกิจฟองสบู่ ไม่ใช่เศรษฐกิจทางลัด หรือเศรษฐกิจกลวงใน อะไรทั้งสิ้น

เดี๋ยวนี้นิยมใช้คำว่ายั่งยืน การพัฒนาก็ให้ยั่งยืน ตอนนี้อย่างไรก็ต้องมีเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยการกู้แผ่นดินไทยโดยกู้ธรรมะขึ้นมาอย่างทีกล่าไปแล้ว

วันนั้นวันดี เป็นวันวิสาขบูชา เฉพาะอย่างยิ่งเป็นวิสาขบูชาแรก หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในผืนแผ่นดินไทย จึงขอให้เราชาวพุทธลุกขึ้นมากู้ธรรมะให้แก่แผ่นดินไทยโดยเริ่มต้นที่ในหัวใจของเรา แล้วก็มาชวนกันและปลุกใจกันให้

๑. มีความเข้มแข็ง เจอทุกข์ภัยไม่พรั่น
๒. มีความเพียรสร้างสรรค์ โดยใช้สติปัญญา
๓. ร่วมแรงร่วมใจกันฟันฝ่า เดินหน้าต่อไป

ถ้าทำได้เพียง ๓ อย่างเท่านั้น ก็กู้ธรรมะได้ และกู้แผ่นดินไทยสำเร็จ และที่ทว่าอย่างนี้ไม่ใช่อะไร ก็คือการปฏิบัติตามพุทธจริยวัตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงพัฒนาพระองค์เองมา เมื่อถึงวันวิสาขบูชาอย่างนี้ อย่างน้อยเราต้องให้ได้ประโยชน์จากพุทธประวัติ คือจากการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน

ของพระองค์สักอย่างหนึ่ง

ถ้าพุทธเจ้าจริง ไทยมีแต่ยิงเจริญ ไม่รู้จักเสื่อม และวิกฤตก็จะกลายเป็นวิวัฒน์

พระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบการพัฒนาชีวิตของบุคคล ทรงบำเพ็ญความดีที่เรียกว่าบารมีอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่ย่อท้อ เข้มแข็ง บากบั่น สู้ความยาก ผจญอุปสรรคทุกอย่างจนกว่าจะประสบความสำเร็จ ถ้าคนไทยเอาพระจริยวัตรนี้มาใช้ ทุกข์ภัยเราก็ก็น่ากลัว แล้วสุขเราจะไปกลัวอะไร สุขเราก็ก็น่าใช้ให้เป็นประโยชน์

ความสุขไม่ใช่จุดหมายของชีวิต สุขก็เช่นเดียวกับธรรมข้ออื่นๆ คือเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในกระบวนการพัฒนามนุษย์ **สุข** คือภาวะสะดวก เอื้อ คล่อง หมายความว่า **ความสุขเป็นปัจจัยเอื้อต่อการกระทำ** หรือการที่จะเดินหน้าต่อไปได้ง่าย

เวลาสุขนั้นไม่มีอะไรบีบคั้น ไม่มีอะไรติดขัด จะทำอะไรก็ทำได้ง่าย คล่อง สะดวก ตรงข้ามกับตอนที่ทุกข์ ซึ่งบีบให้เราต้องดิ้น เพราะจำเป็นแต่จะทำอะไรก็ติดขัดคับข้องลำบาก เช่น เงินทองก็ไม่มี สภาวะแวดล้อมทั้งหลายไม่เอื้อ ยากลำบากเหลือเกิน แต่พอสุขก็คือปัจจัยทุกอย่างมันเอื้อ มันหนุน มันช่วย แต่พอปัจจัยเอื้อให้ทำได้คล่อง ได้ง่าย ได้สะดวก เรากลับนอนเสีย ไม่ทำ นี่คือการไม่รู้จักใช้ธรรมะ

คนที่รู้จักใช้ธรรมะนั้น ถึงทุกข์ก็ไม่น่ากลัว กลับเข้มแข็ง สู้ ทั่วๆ ที่ยากเราก็กินและพัฒนาดาวได้มาก ครั้นถึงตอนสุขมา ทำได้คล่อง ได้สะดวก เราก็กินทำต่อไปเพราะปัจจัยเอื้อให้ทำได้มาก ถ้าคนไทยเป็นอย่างนี้ก็เรียกว่าไม่ประมาท จัดเป็นมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว จะประสบความสำเร็จ และมีแต่จะ

เจริญ รับรองว่าไม่มีเสื่อม

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **วุฑฒิเยว ปาฐักงขา โน ปริหานิ** หมายความว่า ถ้าปฏิบัติตามหลักที่ตรัสสอนไว้โดยไม่ประมาท ก็หวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว จะไม่มีความเสื่อม

พุทธพจน์ที่ตรัสนี้ไม่ได้ขัดกับหลักอนิจจังแต่ประการใด เพราะหลัก**อนิจจัง** ที่ว่า **ไม่เที่ยง** หมายความว่า เปลี่ยนแปลงไป ไม่คงอยู่อย่างเดิม แต่ที่ว่าไม่เที่ยงนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่ไม่เที่ยงอย่างเลื่อนลอย

คำว่า “เจริญ” ก็คือ เปลี่ยนแปลง เป็นอนิจจังอยู่ในตัว คำว่า “เสื่อม” ก็เปลี่ยนแปลง เป็นอนิจจังอยู่ในตัว เพราะว่าคำว่าเจริญ และคำว่าเสื่อม เป็นคำที่แสดงความเคลื่อนไหว ไม่อยู่นิ่งๆ ที่ว่าเสื่อมก็คือไม่เที่ยง ที่เคลื่อนไหวไปด้านหนึ่ง ที่ว่าเจริญก็เหมือนกัน ก็คือไม่เที่ยง ที่เคลื่อนไหวไปอีกด้านหนึ่ง

เจริญแล้วเจริญต่อไป เจริญแล้วเสื่อม เสื่อมแล้วเจริญ เสื่อมแล้วเสื่อมต่อไป ทุกอย่างนี้ไม่เที่ยงทั้งนั้น คือเป็นอาการของความไม่อยู่นิ่ง

เพราะฉะนั้น ถ้าเราทำเหตุปัจจัยถูกต้อง มันเจริญแล้ว เจริญต่อไป มันก็ไม่เที่ยง ไม่ได้ขัดกันแต่ประการใด พระพุทธเจ้าตรัสธรรมะก็คือแสดงความจริง จึงไม่ขัดกันเลย

เดี๋ยวจะว่า เอ๊ะ! พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน อ้าว แล้วทำไมมาตรัสตรงนี้ว่า ถ้าท่านปฏิบัติอย่างนี้ จะไม่มีเสื่อม มีแต่เจริญอย่างเดียว ถ้าเข้าใจดีแล้ว จะเห็นว่าไม่ขัดกัน แต่กลับสอดคล้องกัน และหนุนกัน คือ เป็นหลักธรรมในภาคปฏิบัติที่เอาความรู้ในสัจธรรมมาใช้ประโยชน์

ย้ำอีกทีว่า ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องลุกขึ้นมา จะใช้คำว่า “กู้แผ่นดินไทย” หรือจะใช้คำอะไรก็ตาม ก็ให้เข้าใจความหมายอย่างที่กล่าวมาแล้วว่า บัดนี้เป็นเวลาที่สำคัญที่สุด ที่จะต้องทำให้วิกฤติของเมืองไทยนี้ เป็นจุดตั้งต้นของวิวัฒน์ ขออย่าให้เป็นจุดนำไปสู่วิบัติ ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง ก็แน่นอนว่าวิกฤติจะนำไปสู่วิวัฒน์ คือความเจริญงอกงาม ด้วยการที่เรากู้ธรรมขึ้นมาได้ในผืนแผ่นดินไทย ให้ธรรมนี้แพร่กระจายไปในหัวใจคน และในสังคมไทยทั้งหมด

ถ้าทำได้อย่างนี้ เราก็จะได้ประโยชน์จากวันวิสาขบูชา จึงขอให้เป็นเหมือนกับการนัดหมายว่า **ให้วันวิสาขบูชานี้เป็นจุดเริ่มต้นของการที่จะเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นวิวัฒน์กันไป**

ขอนุโมทนาโยมญาติมิตรสาธุชนทุกท่าน ที่ได้มาประชุมฟังธรรมกันในวันนี้ ด้วยจิตใจที่เป็นกุศล ประกอบด้วยศรัทธาต่อธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อศรัทธาแล้วก็ต้องนำไปสู่การปฏิบัติ

นอกจากนี้ เราต้องมีเมตตา มีจิตใจหวังดี ปราบปรามดี เป็นมิตรต่อกัน แล้วมาร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน เพียรพยายามสร้างสรรค์ด้วยความเข้มแข็ง เราก็จะนำสังคมไทยไปสู่ความเจริญงอกงามและสันติสุข และไม่เฉพาะสังคมไทยเท่านั้น เราจะช่วยมวลมนุษยชาติทั้งโลกให้เจริญงอกงาม มีอารยธรรมที่แท้จริง เพื่อให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืนด้วย

ขอความหวังนี้ ซึ่งเป็นความหวังที่ประกอบด้วยเหตุปัจจัย มีเหตุมีผลตามธรรม จงสัมฤทธิ์ผลด้วยกำลังเรี่ยวแรงการกระทำของเราทั้งหลาย สืบไป

ขอทุกท่านจงเจริญด้วยธรรม อันจะเป็นปัจจัยให้ประสบซึ่ง จตุรพิภพชัย มีความก้าวหน้าเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต และในการ

ประกอบกิจหน้าที่การงาน ให้ประสบความสำเร็จสมหมาย มีความสุขร่มเย็น ทั้งในชีวิตของตน ในครอบครัว ในสังคมไทย และในโลกทั้งมวลนี้ สืบไป ทุกเมื่อเทอญ (สาธุ)

ถาม-ตอบ ท้ายบรรยาย

จะกุศลธรรมได้อย่างไร?

แม่ชีคันสนีย์: สงสัยที่ว่า กุศลแผ่นดินคือกุศลธรรมะนั้น มีคำถามว่า กุศลธรรมะ กุศลอย่างไร?

พระธรรมปิฎก: อย่างที่ว่าไปแล้ว ธรรมะอยู่ตามปกติของมันตามธรรมชาติ แต่เราทำให้มันมีขึ้นมาในหัวใจของคน นี่คือกุศลธรรมะ คือให้ธรรมะคืนกลับเข้ามาอยู่ในตัวคน เวลานี้ตัวคนอาจจะปล่อยธรรมะหลุดมือไปแล้ว ปล่อยทางปัญญา คือ ไม่รู้ ไม่ศึกษา ปล่อยทางจิต คือ ไม่ตั้งใจ ไม่รักษาไว้ให้มีในใจ ปล่อยทางพฤติกรรม คือ ละเลย ไม่นำมาใช้ ไม่ประพฤติปฏิบัติ หรือประพฤติดชั่วร้ายเสียหายในทางตรงข้ามกับธรรม นี่ก็คือ คีล สมาริ ปัญญา หายไปใช้ใหม่ ถ้าเราทำให้ธรรมะที่อยู่ในธรรมชาตินั้น มามีอยู่ในตัวคนเราด้วย ก็เรียกว่ากุศลธรรมะ พอกุศลธรรมะสำเร็จ การกุศลแผ่นดินไทยก็ตามมาเอง เป็นไปเองอยู่ในตัว

แม่ชีคันสนีย์: เจ้าคะ หมายถึงว่า ให้มีธรรมะอยู่ในวิถีชีวิตที่เราดำเนินอยู่ใช่ไหมคะ

พระธรรมปิฎก: เจริญพร กุศลธรรมะก็คือ เอาธรรมะมาใช้ เริ่มตั้งแต่ สดับตรับฟังศึกษาให้เข้าใจ เอามาใส่ในหัวใจ และปฏิบัติตาม นี่เป็นความหมายทั่วไป

ที่นี้ความหมายขั้นที่สอง ก็รวมไปถึงเรื่องในสังคมวงกว้าง ที่คนมีความเข้าใจผิด หลงผิด ประพฤตินอกกลุ่มนอกทางของพระพุทธศาสนาออกไปต่างๆ ก็มาชำระสะสางแก้ไขกันเสียที

ในระดับสังคมวงกว้างนี้ก็สำคัญ อย่างที่ย้ำไปเมื่อกี้ว่า เวลานี้คนไทยเราได้ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าหรือเปล่า เราปล่อยให้ลัทธิหรือโซคช่วยมาครอบงำไหม เราปล่อยให้ลัทธิอ่อนหวานนอนคอยความช่วยเหลือ ลัทธิหวังผลดลบันดาล การติดยาปลอม สุรา ยาบ้า สิ่งเสพติด การพนัน อะไรเหล่านี้ระบาดไปทั่วบ้านทั่วเมือง ตลอดจนใช้ธรรมะแม้แต่สมาธิในทางที่ผิด ความผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนอย่างนี้เกิดขึ้นในสังคมไทยหรือเปล่า ถ้ามันเป็นอย่างนั้น ก็แสดงว่าเราสูญเสียธรรมไปแล้ว จึงต้องกู้ขึ้นมา คือต้องมาทำความเข้าใจให้ถูกต้อง โดยนำหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนาขึ้นมาแสดง มาบอก มาแจ้งกัน และให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและให้จริงจัง ถ้าทำได้อย่างนี้ แน่แน่นอนว่าจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ วิกฤติเศรษฐกิจนั้นแก้ไขยากถ้าคุณภาพคนไทยดี

**ขอให้มั่นใจเถิดว่า ถ้าคุณภาพคนไทยดี เราไม่กลัวเลย
วิกฤติเศรษฐกิจอย่างนี้**

แต่อย่างน้อย เราต้องใช้เป็น ให้วิกฤตินี้เป็นประโยชน์ ได้บอกแล้วว่า ที่พูดกันบ่อยว่า วิกฤติเป็นโอกาสนั้น โอกาสที่สำคัญคือ โอกาสในการพัฒนามนุษย์นี้แหละ โอกาสอื่นไม่สำคัญเท่าข้อนี้หรอก

เพราะฉะนั้น เวลาใครเขาช่วยเหลือเรา เช่น ประเทศอื่นให้เงินมาให้กู้ให้ยืม เท่านั้นเท่านั้น เราต้องวางท่าให้ถูกต้อง ต้องวางท่าที่ด้วยความไม่หลงระเหิมมา อย่างน้อยต้องตั้งความรู้สึกไว้ว่า นี่จำใจนะ แล้วเตรียมใจว่าเราจะต้องแก้ไขปัญหให้ได้ ไม่ใช่ไปหลงระเหิมดีใจว่า เขาช่วย

เราแล้ว เราได้เงินมาแล้ว โอ้โฮ เราสบายแล้ว ถ้าคิดอย่างนี้ก็เป็นจิตใจที่
โน้มไปสู่ความประมาท ความกระตือรือร้นที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาตน
ก็จะหายไป ถ้าอย่างนี้ จะฟื้นจิตใจคนไม่ขึ้น พื้นคุณภาพคนไม่ขึ้น และพื้น
เศรษฐกิจก็ไม่ขึ้นด้วย

เพราะฉะนั้น ท่าทีของจิตใจโดยรวมต่อสถานการณ์นี้ ต่อวิกฤติ
หรือสภาพทุกข์ทั้งหมดนี้ ต้องวางให้ถูกต้อง ตั้งหลักว่าให้วิกฤตินี้เป็นเวลา
ของการสร้างคน สร้างความเข้มแข็ง พัฒนาตัว พัฒนาเด็กและเยาวชนรุ่น
ใหม่ ให้เป็นคนเข้มแข็ง อย่างที่ว่า มีทุกข์ไม่พรั่น เจอภัยไม่หวั่น แล้วก็มี
ความเพียรสร้างสรรค์ **เริ่มด้วยเป็นนักผลิต ไม่จมอยู่กับความเป็นนัก
เสพ นักบริโภค**

สังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีปัจจัย ๒ อย่างนี้เป็นตัวทำลาย
ล้างที่ยิ่งใหญ่ คือ

๑. ความใฝ่เสพบริโภค ที่ทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ ส่ำวาย อ่อนแอ
และประมาท ค่านิยมบริโภคนี้ เมืองไทยยังหนักมาก ต้องแก้ไขให้ได้

๒. ลัทธิหรือผลดลบันดาลซึ่งก็ทำให้อ่อนแอและประมาทเช่นเดียว
กัน เวลานี้ระบอบไปทั่วแล้ว

สองอย่างนี้ถ้าแก้ไขได้ เมืองไทยเดินหน้าไปแน่ๆ ย้ำอีกทีหนึ่งว่า

๑. ค่านิยมเสพบริโภค หรือ ความใฝ่เสพบริโภค จะต้องแก้ไขได้
อย่างน้อยให้มีค่านิยมเป็นนักผลิตมาเข้าสู่ดุลกัน ถ้าเป็นนักเรียนก็ต้องฝึกหัด
พัฒนาความใฝ่ศึกษาและใฝ่สร้างสรรค์ ต้องทำให้ได้ มิฉะนั้นจะเป็น
นักเรียนนักศึกษาแต่เพียงชื่อ หรือโดยรูปแบบ ทาสระไม่ได้ ต้องแก้
ปัญหาค่านิยมเสพบริโภคให้ได้ แล้วเอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้นมา
ใช้ในการศึกษาและสร้างสรรค์ โดยมีความใฝ่ศึกษา ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่รู้-รู้

สิ่งยาก

๒. ไม่ยอมสยบแก่ลัทธิอ่อนนอนนอนคอยโชค หรือลัทธิรอผล
ดลบันดาล ต้องเข้มแข็ง มุ่งที่จะทำการให้สำเร็จผลด้วยเรี่ยวแรงความ
พากเพียรของตน ข้อนี้เป็นหลักพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติที่ท่านย้ำด้วย
ตัวอย่างมากมาย เริ่มตั้งแต่การบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า ทำไมเราไม่
เอามาใช้

คติพระโพธิสัตว์นั้น เป็นแบบอย่างของการเพียรพยายาม ของการ
สู้ไม่ถอย ถ้าชาวพุทธหวังผลสำเร็จง่ายๆ ทางลัด อยากได้อะไรก็อ่อนนอน
ไปขอ พระพุทธศาสนาตัวจริงก็จะค่อยๆ เลื่อนลงหายไป เหลือแต่เปลือก
หรือรูปแบบ

ลัทธิขอความช่วยเหลือ ลัทธิรอโชคช่วย ลัทธิหวังผลดลบันดาล
เวลานี้กลาดเกลื่อนแพร่ไปทั่วสังคมไทย เป็นลัทธิตรงข้ามกับพุทธศาสนา
พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ลัทธิเหล่านี้ พระองค์อุตส่าห์มาประกาศ
อิสรภาพให้มนุษย์แล้ว มนุษย์โดยเฉพาะมนุษย์ไทยเรากลับถอยลงไป ไป
อยู่ในสมัยก่อนพุทธกาลเสียนี้ เพราะฉะนั้น ตอนนี้ต้องเข้มแข็งกันเสียที
อย่าเป็นคนอ่อนแอ ปวกเปียก ป้อแป้ พอเจอทุกข์ก็ท้อแท้ หดท้อถ่วง หรือ
เจอทุกข์ก็ไปติดยากล่อม สองอย่างนี้กำลังครอบงำคนไทย ถ้าไม่แก้กันนี้
พัฒนาไม่สำเร็จ

กู้แผ่นดินไทยก็ยังไม่พอ ต้องกู้ทั้งโลกนี้ให้ได้

ที่ว่าให้เป็นนักผลิตนั้น ยังเป็นจุดหมายขั้นต่ำ แต่ให้ได้แค่เป็นนัก
ผลิตอย่างประเทศที่เขาเป็นนักผลิตกันนะ ให้ได้แค่นี้ก่อนเถอะ ต่อจาก

เป็นนักผลิตก็ให้ก้าวไปเป็น**นักสร้างสรรค์**ซึ่งดีกว่านักผลิต เพราะนักผลิตนี้เป็นนักสร้างสรรค์ขั้นต่ำเท่านั้น ต้องไปเป็นนักสร้างสรรค์จึงจะดีแท้ๆ นักผลิตนี้ไม่แน่

การผลิต คือการสร้างหรือทำขึ้นใหม่ทางเศรษฐกิจ แต่การสร้างทางเศรษฐกิจนี้จะมาพร้อมกับการทำลายแทบทุกครั้งไป และมองแบบๆ ต่างจากนักสร้างสรรค์ซึ่งเป็นผู้ที่ใช้ปัญญา มุ่งแต่จะทำให้เกิดสิ่งที่ดีงามเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย เพราะฉะนั้นนักสร้างสรรค์นั้น เมื่อจะผลิตก็ต้องให้เป็นการผลิตที่เป็นการสร้างสรรค์ด้วย เวลานี้ที่เราถลันนักก็คือการผลิตแบบทำลาย ซึ่งมีมากเหลือเกิน เราต้องพัฒนาเด็กไปสู่ความเป็นนักสร้างสรรค์ให้ได้ เพื่อช่วยประเทศไทย และช่วยทั้งโลก

เวลานี้ทั่วทั้งโลกติดตัน ไม่ใช่ติดตันเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น อย่างนี้กว่าประเทศเจริญที่เรียกว่าประเทศพัฒนาแล้วนั้น เขาเจริญองกามดีแท้แล้ว ไม่เป็นเช่นนั้นหรอก เขาเองก็ประสบปัญหาจะตายอยู่แล้วเหมือนกัน ประเทศที่เราว่าเจริญมากนะ ไปดูไปศึกษาให้ดีเถอะ เขาเองก็คร่ำครวญปริเทวนาการ เขียนหนังสือมาเป็นสิบๆ เล่ม ว่าสังคมของฉันทันจะแย่อย

มีอะไรต่ออะไรมากมายที่กำลังบั่นทอนบ่อนทำลายมนุษยชาติ อารยธรรมมนุษย์ปัจจุบันนี้ถ้าประคับประคองไว้ไม่ดี จะสลายทั้งโลกเลย **ปัญหาค้าคอมมนุษย์ ๒** อย่างที่แก้ไม่ตกเวลานี้คือ

๑. ปัญหาธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม แก่กันมานานแล้ว มีการประชุมสุดยอดของโลกไป ๒ ครั้งแล้ว ในค.ศ. ๑๙๗๒ และ ๑๙๙๒ แต่ยังไม่ไปไหน ๒๐ ปีผ่านไป เพียรพยายามเคลื่อนไหวจะแก้ปัญหาก็มากมาย แต่สิ่งแวดล้อมก็เลวลง คนทำท่าเหมือนเดินไปข้างหน้า

ในการแก้ปัญหา แต่ตัวปัญหากลับแยลง

๒. ปัญหาความขัดแย้ง การเบียดเบียน และการทำลายกันในกลุ่มมนุษย์ ด้วยสงคราม และการก่อการร้าย เป็นต้น เรื่องนี้มนุษย์ที่ว่าเจริญนักหนาก็ยังแก้ไม่ได้ การแบ่งแยกทางเพศ ผิวพรรณ เผ่าพันธุ์ ยังรุนแรงหรือยิ่งรุนแรงมากขึ้น แม้แต่ศาสนาที่ว่าป็นสิ่งดีงาม มนุษย์ก็ยังนำมาเป็นเหตุเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน

เมื่อมนุษย์ยังแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ แล้วจะบอกว่ามนุษย์พัฒนาได้อย่างไร

ปัญหาที่แก้ไม่ได้ ซึ่งหมักหมมอยู่ในปัจจุบัน เป็นหลักฐานฟ้องอยู่ตลอดเวลาว่า มนุษย์ยังไม่พัฒนา หรือยังพัฒนาไม่พอ เพราะฉะนั้นจึงต้องมาพัฒนาคนกันอย่างที่ว่าไปแล้ว

เวลานี้ทั้งโลกมีปัญหา อารยธรรมกำลังมาเกือบถึงสุดทางตัน คนไทยในฐานะที่เป็นพลโลกด้วย มีภาระไม่ใช่เฉพาะจะกู้เมืองไทยเท่านั้น จะต้องกู้โลกนี้ขึ้นมาด้วย อย่างน้อยช่วยดึงช่วยรั้งเพื่อนมนุษย์ให้มาเข้าสู่ทางที่ถูกต้อง แต่ถ้าเราไม่มีคุณภาพพออย่างนี้ แม้แต่จะกู้เมืองไทยก็ไม่ไหว แล้วจะไปกู้โลกได้อย่างไร

ตอนนี้ เอาแค่อ่างที่บอกเมื่อกี้ก็ทำให้ได้ก่อนเถอะ คือ

๑. เมื่อทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม ก็ลุกขึ้นดิ้นรนชวนชาว

๒. ถึงแม้สุขสบาย ก็ยังสร้างสรรค์ต่อไป

ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นคนไม่ประมาท จัดว่าเป็นคนที่พัฒนาดีขึ้น

คนไทยเราตอนนี้กำลังประสบวิกฤตก็แก้ปัญหาก็แก้ไป แต่พอแก้สำเร็จแล้ว ต่อไปเราจะต้องเผชิญกับขั้นที่สองอีก คือตอนที่สุขสบายแล้วจะมัวนอนเสวยสุขเกิดความประมาทอีกหรือเปล่า ถ้าประมาทก็เวียนกลับ

มาเสื่อมอีกแน่ เพราะฉะนั้น ต้องพัฒนาคนให้ถึงขั้นที่ว่าแล้วให้ได้

การพัฒนาคนนี่คือทุนสำคัญที่สุด ตั้งแต่ ๓๐ ปีมานี้ก็ถึงกับใช้คำว่า **ทรัพยากรมนุษย์** ใหม่ๆ ที่มนุษย์นั้นไม่ใช่เป็นแค่ทรัพยากร มนุษย์สูงกว่าทรัพยากร แต่เอาละ แม้แต่ในแง่ที่เป็นทรัพยากรนี้ ก็ยอมรับกันว่า ทรัพยากรมนุษย์สำคัญที่สุดในบรรดาทรัพยากรทั้งหลาย

บางประเทศมีทรัพยากรมนุษย์ดี ถึงแม้ทรัพยากรธรรมชาติจะไม่ค่อยมี ประเทศของเขาก็ยังพัฒนาได้ดีกว่าประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติเยอะ แต่ทรัพยากรมนุษย์แย่ หลายประเทศที่เดียวที่ว่ามี ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่ทรัพยากรมนุษย์ขาดคุณภาพ ก็ปรากฏว่าเอาทรัพยากรธรรมชาติไปให้ประเทศอื่นใช้หมด คนอื่นเป็นฝ่ายมาเอาไปใช้ ตัวเองก็เป็นแค่คนรับใช้

เพราะฉะนั้น เขาจึงบอกว่าความได้เปรียบเสียเปรียบนั้นอยู่ที่ ทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ประเทศที่เขาพัฒนาเดินหน้า เขาจึงเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เมื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดีแล้ว ถึงแม้ไม่มี ทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่ใช่ไร ก็ไปเอาจากประเทศอื่นที่ด้อยพัฒนากว่าได้ ตอนนี้อย่าเปรียบเทียบกันบ้าง ครอบงำกันบ้าง ใช้อำนาจทางตรงบ้าง ทางอ้อมบ้าง แต่รวมแล้วก็คือว่า โลกมนุษย์ปัจจุบัน แม้จะยังไม่พัฒนาเท่าไร ก็ยังเห็นคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ เพราะฉะนั้น ตอนนี้อย่าจึงจำเป็นต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ดีให้ได้

ถ้าพัฒนาคน แม้แต่ในแง่ที่เป็นทรัพยากรมนุษย์นี้ไม่สำเร็จ ทรัพยากรธรรมชาติก็จะไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่จะล้างผลาญทำให้สูญสิ้นหมดไปเปล่าๆ ด้วย แล้วจะแก้วิกฤติเศรษฐกิจก็ไม่สำเร็จ หรือทำให้ดูเหมือนว่าสำเร็จ แต่เป็นภาพลวงตา ไม่ยั่งยืน ไม่มีแก่นสารอย่างที่

ว่าแล้ว

เวลานี้เจอเศรษฐกิจฟองสบู่แล้ว ต่อไปถ้ายังพัฒนาคุณภาพคนไม่ได้ จะเจอเศรษฐกิจแบบอะไร ช่วยกันตั้งชื่อหน่อย อาจจะเป็นเศรษฐกิจน้ำเน่า เศรษฐกิจมอมเมา เศรษฐกิจทางลัด เศรษฐกิจจรวายไว อะไรเหล่านี้ อย่าไปเอาเลย ให้เป็นเศรษฐกิจที่เกิดจากความเพียรสร้างสรรค์ อย่างน้อยเกิดจากความสามารถในการผลิตให้ได้ และอันนี้ทำที่ไหน ก็ต้องทำที่ตัวคนใช้ใหม่ นี่แหละกุญแจไขประตู กุญแจให้กลับมาอยู่ในตัวคน แล้วก็กุญแจที่แท้ให้แกสังคม ให้รู้จักเข้าใจกันให้ถูกต้อง

“ถ้าต้องเสีย(คุณค่าของ)คนไป ถึงได้เงินมา ก็อย่าเอาเลย”

แม่ชีคันสนีย์: การที่ผู้ใหญ่จะคิดหาเงินได้อย่างมั่งง่าย แต่เสียนิสัยของคนในชาติ เช่น บ่อนคาลิโน อย่างนี้เรียกว่ากล่อมไหมเจ้าคะ

พระธรรมปิฎก: ก็ยากล่อมนั้นแหละ ถือว่าเป็นเศรษฐกิจยากล่อม แต่ขอภัยนะ มันเป็นเศรษฐกิจที่ลดค่าของความเป็นมนุษย์ คือเสียศักดิ์ศรีด้วย นี่ไม่ได้ว่าอะไรนะ ท่านที่เสนอแนวความคิดเรื่องนี้ก็ปรารถนาดีต่อประเทศชาติ คือทุกคนปรารถนาดีอยากจะแก้ไขปัญหาของประเทศชาติ แต่บางทีเราก็ต้องติดใจให้สติกันบ้าง เพราะเศรษฐกิจอย่างนี้มันไม่ยั่งยืน พอได้มาง่ายๆ คนไทยก็ยิ่งลืมตัวเลย คราวนี้ก็ไม่พัฒนานักแล้ว

๑. นิสัยเดิมที่เคยเห็นได้ง่าย เอาแต่สะดวกสบาย มองหาแต่จะเสปบริโภค จะเอาทางลัดง่ายๆ ก็จะซ้ำเติมหนักเข้าไปอีก

๒. สูญเสียศักดิ์ศรี ลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์

ที่อาตมาพูดเมื่อกี้ ได้แต่พูดอ้อมๆ ไป ตอนนี่ผมชี้มาพูดตรงๆ อาตมาก็เลยพูดให้ชัดไปเสียเลย อย่างประเทศอเมริกา เรามีบ่อนกาสิโนที่เป็นทางได้เงิน เศรษฐกิจของเขาด้อยพัฒนาก็ไปเล่นกันเยอะ แต่มองดูภาพรวมของประเทศ เศรษฐกิจของเขาที่รุ่งเรืองไม่ได้มาจากเรื่องนี้ และที่เขาภูมิใจก็ไม่ใช่นี่ เศรษฐกิจที่เขาภูมิใจเป็นเศรษฐกิจที่เกิดจากความเพียรสร้างสรรค์ที่ว่าเมื่อกี้ เขามีความสามารถในการผลิต แล้วก็พัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมา อันนี้สิ่งที่เขาภูมิใจ

คนอเมริกันจะพูดเสมอว่า ประเทศของเขาเจริญขึ้นมาด้วย work ethic คือ **จริยธรรมแห่งการทำงาน** อันนี้สิ่งที่เขาภูมิใจอย่างยิ่ง ส่วนที่ Las Vegas นั้นเป็นเครื่องเล่นกระจอกกระจิบ ที่เมื่อนั้นหรือแถบนั้นเป็นทะเลทรายแห้งแล้ง ทำมาหากินอย่างอื่นแทบไม่ได้ ก็เลยหาทางเจริญ ทำของ makkelijk เอาไว้ล้อเด็ก พวกเด็กข้างนอกก็ไปเล่นสนุกๆ เอาสตางค์ไปให้เขา เป็นเรื่องประกอบ

ส่วนประเทศไทยของเรา เป็นทะเลทรายแห้งแล้งอย่างนั้นหรือเปล่า จะได้เอาเป็นเหตุผลไปอ้างแก่เขาว่าเราไม่มีทางทำมาหากินอย่างอื่น

ที่นี้ ถ้าเราเอาวิธีนี้มาใช้ ก็กลายเป็นว่าเราให้ความสำคัญถึงขั้นเอา มาแก้ปัญหาของชาติไทย อย่างนี้ไม่ดีแน่ คนอื่นเมืองอื่นเขาจะดูถูกว่า คนไทยทำได้แค่นี้หรือ คนไทยไม่มีความเพียรสร้างสรรค์ที่จะทำอะไรด้วยความสามารถของตนเองหรือ จึงต้องเอาวิธีนี้มา ถ้าใช้คำในทางธรรม ท่านเรียกว่า เงินทองที่ได้มาด้วยการยอมลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ แต่เดี๋ยวจะเป็นคำแรงไป แต่ก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ เพราะฉะนั้น เราต้องช่วยกัน คือ ต้องสู้ใจต้องเข้มแข็ง อย่ายอมแพ้เห็นแก่สิ่งที่จะได้มาง่าย อย่าเห็นแก่การรวบหางลัด

คนไทยนี้ชอบนัก ชอบมานานแล้ว เรื่องลามกอลย และรวบหางลัด เช่น การพนัน หวย ฯลฯ ได้มาง่ายๆ เสียใจเอาแล้วก็คอยรอ ไม่ต้องทำอะไร ไม่ต้องเหนื่อย ไม่ต้องเพียรพยายาม ไม่ต้องใช้ปัญญา เปลี่ยนเสียทีเถอะ เปลี่ยนมาเป็นที่ทำให้สำเร็จด้วยความพากเพียรและเข้มแข็ง สู้ยากบากบั่นในการผลิตและสร้างสรรค์ ต้องทำให้ได้ ถ้าไม่ได้อันนี้ก็อย่าไปภูมิใจกับมัน

เรื่องนี้ ถ้าสร้างให้เป็นทัศนคติ เป็นนิสัยจิตใจ เป็นสภาพจิตของคนไทยขึ้นมาได้ ก็จะเป็นชาวพุทธที่แท้จริงด้วย ความเป็นชาวพุทธตั้งต้นที่นี้ ถ้าเราเป็นคนชอบง่ายๆ ชอบรวบหางลัด เราจะเป็นคนผิวเผิน ฉาบฉวย ไม่เอาอะไรจริงจัง จะติดอยู่กับเรื่องตื้นตื้น มีข่าวอะไร ก็ไปฟังเขาสนุกสนาน แล้วก็เอามาพูดกันสนุกสนานไป ได้แต่ตื้นตื้นแล้วก็ผ่านไป จะดูหรือฟังอะไรก็เพียงเพื่อตื้นตื้น ไม่ใช่เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความจริง วิจัยอะไรก็เพียงเพื่อสนุกแล้วก็ทิ้งไป ไม่ใช่เพื่อจะคิดทำหรือเพื่อจะแก้ปัญหา ดูในสังคมไทยของเราเป็นอย่างนี้หรือเปล่า

ทางพระท่านก็บอกแล้วว่า คุณสมบัติของอุบาสกอย่างหนึ่งคือ ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ต้องเป็นคนหนักแน่น **ไม่หวังผลจากมงคล แต่หวังผลจากการกระทำ** ด้วยการเพียรพยายามตามเหตุตามผล เราชอบเรื่องสนุกสนาน เอาเมาเล่ากัน ตื้นตื้น ผ่านๆ ไป แล้วก็ไม่ได้จริงจังอะไร จะศึกษาหาความรู้ให้จริงจังก็ไม่เอา จะทำอะไรก็ไม่ให้มันลงไป อย่างนี้ก็อยู่กับสิ่งที่เลื่อนลอย สิ่งตื้นตื้นวูบวาบ สิ่งผิวเผินฉาบฉวย

ที่ว่านี้เป็นเรื่องใหญ่ของสังคมไทยเวลานี้ เราควรเอามาพูดกันเตือนสติกันเสียที มันเป็นมานานแล้ว จึงได้บอกว่า **เราคงจะเสียคุณภาพคนไปก่อนแล้ว ก่อนที่เราจะมาเสียเศรษฐกิจ** วิฤติเศรษฐกิจตามมา

ทีหลัง คนมันแย่มานานแล้ว เหตุปัจจัยที่อยู่ในตัวคนมันโถมเปลี่ยนแล้ว ถึงตอนนี้แหละจึงเป็นโอกาสที่เราจะมาพินกันเสียที เพราะถ้าไม่มีวิกฤติ เศรษฐกิจ คนไทยเราก็จะหลงระเริงกันไป แล้วก็เฟลิดเฟลิมัวเมาไม่เอาใจใส่ ตอนนี้ถูกตีให้ชะงักจึงอาจจะเริ่มฟังกันบ้าง แต่ฟังแล้วย่ำฟังเปล่าๆ นะ ต้องเอาไปทำด้วย

ต้องตั้งใจเอากันจริงๆ เสียที อย่าขอให้เพียงผ่านๆ ไปอีก เพราะคนไทยชอบอย่างนั้น เวลาฟังเรื่องก็ตื่นเต้นสนุกสนานกัน แต่พูดเสร็จแล้วก็ผ่านไป คราวนี้อ่าผ่านนะ เอาจริงๆ เสียที มาเริ่มต้นกันให้เข้มข้นเลย

ถ้าจะแข่งกับเขา ก็ต้องมีกำลัง และตั้งต้นด้วยปัญญาที่รู้เท่าทัน

ขอแถมอีกหน่อย ได้พูดไว้ว่า จะแก้วิกฤติเศรษฐกิจให้ได้ผลจริง ต้องแก้วิกฤติคุณภาพคนและการสร้างคุณภาพคนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรง ก็คือ จะต้องพัฒนาความสามารถในการผลิตขึ้นมาในตัวคนไทย

ได้พูดไว้ด้วยว่า ที่จริงความสามารถในการผลิตก็ยังไม่พอยังต่ำ ยังแคบ ยังน้อยไป แต่คนไทยเวลานี้แค่นี้ก็ได้ก่อนเถอะ เหนือกว่านี้ยังจะต้องมีความสามารถในการสร้างสรรค์ด้วย เพราะความสามารถในการผลิต ยังอยู่แค่เรื่องเศรษฐกิจ เราจะพัฒนาให้ชีวิตและสังคมมีสันติสุขจริง จะต้องสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ที่สูงเลิศประเสริฐกว่านั้น ในทางคุณภาพชีวิต ในเรื่องจิตใจ และในทางปัญญาด้วย

พูดกันให้ชัด แม้แต่ในด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว ความสามารถในการผลิตก็ยังไม่พอ จะให้เศรษฐกิจเจริญมั่นคงดีจริง จะต้องเน้นที่ความสามารถเชิงสร้างสรรค์

ในโลกยุคที่อุตสาหกรรมก้าวมาไกลแล้วนี้ ประเทศที่ถือว่าเจริญ

ทางเศรษฐกิจมากๆ ถึงกับบอกว่าตนผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรมไปแล้ว อย่างที่เรียกว่าเป็น postindustrial ในประเทศที่พัฒนามากแล้วพวกนี้ อุตสาหกรรมภาคผลิตสินค้ามีความสำคัญน้อยลง แต่ด้านที่ขึ้นมามีบทบาทเด่น คืออุตสาหกรรมภาคบริการ ที่เรียกว่า service industry

อย่างประเทศอเมริกาเวลานี้กำลังคนภาคบริการมีจำนวนเกือบ ๓ ใน ๔ ของแรงงานทั้งหมด ส่วนอุตสาหกรรมภาคผลิตสินค้า ใช้กำลังคนเพียงประมาณ ๒๖ เปอร์เซนต์ โดยเฉพาะด้านการเกษตรใช้กำลังคนเพียงประมาณ ๓ เปอร์เซนต์เท่านั้น

ได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านอย่างนี้แล้ว ก็อย่าเพิ่งตื่นไปว่า ด้านผลิตสินค้าไม่สำคัญแล้ว เราจะต้องหันไปเน้นด้านบริการ ฟังแล้วอ่านแล้วก็ต้องพิจารณาแยกแยะวิเคราะห์ให้ดี ถ้ายังไม่ชัดทางปัญญา ก็ต้องค้นคว้าให้แจ่มแจ้ง

เมื่ออเมริกาเป็นต้น ที่ว่าใช้แรงงานภาคผลิตสินค้าน้อยนั้น ไม่ใช่ว่าการผลิตสินค้าไม่สำคัญ ต้องพูดว่าสำคัญ แต่ไม่พอ ประเทศพวกที่พัฒนาแล้วนั้น ที่เขาใช้กำลังคนในภาคผลิตสินค้าน้อย ก็เพราะเขามีความสามารถในการผลิตมาากจนเกินพอ คือคนน้อยแต่ผลิตได้มาก เช่นใช้เครื่องจักรมาทุ่นแรง หรือทำแทนไปเลยบ้าง ผลักหรือโยนอุตสาหกรรมหนักที่ใช้ความสามารถน้อยไปให้ประเทศด้อยพัฒนาทำเสีย(มาก)บ้าง แล้วเอากำลังคนที่พัฒนาดีให้มีฝีมือมีประสิทธิภาพของตนไปผลิตสินค้าพวกไฮเทค และงานด้านบริการต่างๆ

ประเทศอเมริกา ที่ว่าแรงงานด้านเกษตรเขาลดลงๆ จนเหลือแค่ ๓ เปอร์เซนต์นั้น เขาพูดได้ว่า ในช่วง ๕๐ ปี ผลผลิตรวมของชาติของเขา เพิ่มขึ้นๆ จนเกือบจะเป็น ๕ เท่า

ประเทศไทย ก่อนจะมองด้านบริการ ต้องจับด้านการผลิตให้ชัดเจนและมั่นคง โดยเฉพาะยุคที่แล้งมาควรจะต้องยอมรับว่าพลาด การผลิตด้านการเกษตรที่ตัวก็ชำนาญและพื้นฐานก็ดี เช่น ธรรมชาติเอื้ออำนวย มีโอกาสที่จะทำได้ดีที่สุด กลับไปทิ้งเสีย คนที่จะเป็นกำลังการผลิตด้านเกษตรได้ดี ถูกปล่อยให้ทิ้งไถ่ไปเป็นกำลังผลิตที่ไร้ฝีมือ หรือไม่ค่อยมีฝีมือ หรือเป็นแรงงานราคาถูก ในการผลิตภาคโรงงานและการก่อสร้าง เข้าทำนองที่ว่า **ดีที่ตัวมีก็ทิ้งให้หลุมมือไป ดีใหม่ที่จะเอาก็ทำไม่ได้**

เวลานี้เจอวิกฤติต้องถอยกลับไปเน้นภาคเกษตร แต่ธรรมชาติก็ถูกทำให้เสื่อมโทรมไป ทุนที่ดินทำกินก็ขายหลุมมือไปเสียมาก ฝีมือความชำนาญและจิตใจของเกษตรกรก็ซบเซาจะด้อยลงกว่าเดิม แต่ก็ยังไม่สายเกินไปที่จะแก้ตัวใหม่ จำไว้ให้ดี ถึงคิดที่ว่า **ดีเก่าที่ตัวมีต้องรักษาไว้ ดีใหม่ที่ยังไม่มีก็ต้องก้าวไปทำให้สำเร็จ**

ความสามารถในการผลิตของไทยนั้น นอกจากจะต้องชัดเจนและมั่นคง ด้วยปัญญาที่รู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่จำเป็น เรามีทุนพื้นฐานดีด้านไหนที่จะต้องรักษาและเสริมเป็นพิเศษแล้ว ก็ต้องไปโยงกับ**แนวคิดที่เป็นสัมมาทิฐิ**ด้วยว่า เราผลิตของกินของใช้เพื่อเป็นปัจจัยหนุนชีวิตและสังคมให้สามารถก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป อย่างที่พูดข้างต้น ซึ่งจะทำให้เกิดความพอดี

นอกจากพัฒนาความสามารถในการผลิตให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพแล้ว ก็ต้องพัฒนาความสามารถเชิงสร้างสรรค์ เช่น ในการที่จะหาวิธีการใหม่ๆ ที่จะทำให้ผลผลิตมีคุณภาพดียิ่งขึ้น เป็นต้น ตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หรืออย่างประเทศพัฒนาแล้วก็ต้องแข่งขันในการพัฒนาความคิดและกระบวนการผลิตในด้านไฮเทค

แต่คำว่า “สร้างสรรค์” เวลา นี้ ก็เป็นคำที่กำกวม ความหมายไม่ชัดเจน คนฉลาด เก่ง คิดทำอะไรใหม่ๆ หรือก้าวหน้าไปได้ ก็เรียกว่าสร้างสรรค์ บางทีสิ่งที่ทำนั้น ในวงกว้างหรือในระยะยาวอาจเป็นการทำลายก็ได้ พุดง่ายๆ ไม่ต้องบรรยายกันยาว ว่าเป็นเพียงการสนองโลภะ โทสะ และโมหะ ควรจะจำกัดความหมายของการสร้างสรรค์ให้เป็นเรื่องของความดีงามและประโยชน์สุขของชีวิต ของสังคม และของโลกทั้งหมดเท่านั้น

คำว่า “อุตสาหกรรมบริการ” นั้น น่าจะต้องระวังเป็นพิเศษ เดียวจะคิดว่า อ้อ ฝรั่งเจริญอย่างนี้ ถ้าเรามีกิจการด้านบริการมากๆ แล้วแสดงว่าประเทศเจริญ ต้องแยกแยะให้ดี บางทีมีงานด้านบริการเยอะๆ ก็อาจจะกลายเป็นเสื่อมเติมที่

อุตสาหกรรมบริการมีมากมายหลายชนิด บริการประเภทรับใช้อำนวยความสะดวก อย่างโรงแรม การนำเที่ยว ฯลฯ ก็มี ประเภทให้ความสนุกสนานบันเทิง บำรุงบำเรอก็มี ช่วยบำบัดทุกข์แก้ไขปัญา อย่างการแพทย์ การว่าความ เป็นต้น ก็มี ประเภทนำเสนอข่าวสาร ให้ความรู้ อบรมสั่งสอน อย่างสื่อมวลชน การเป็นครูอาจารย์ งานค้นคว้าวิจัย เป็นต้น ก็มี เป็นเรื่องการเงิน การธนาคาร ก็มี ฯลฯ

ประเทศไทยมีอุตสาหกรรมบริการมากมาย แต่ดูจะหนักไปทางด้านรับใช้ อำนวยความสะดวก และสนุกสนานบันเทิง บางอย่างมีชื่อเสียงเด่นไปทั่วโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมบริการทางเพศ และแม้แต่อุตสาหกรรมผลิตยาเสพติด จนหนังสือฝรั่งขึ้นตำรับตำรา เอาไปตีเป็นตรา หรือเป็นภาพลักษณ์ของเมืองไทย ต้องแยกแยะให้ชัดว่าอุตสาหกรรมบริการอย่างไหน จึงจะทำให้ประเทศเจริญงอกงามได้ดี

บริการทั้งหลายจะเจริญงอกงามได้ผลดี ก็ต้องมีความคิดสร้าง

สรรค์ แต่งงานบริการสำคัญยิ่งยวด ที่ต้องการความสามารถในการคิด สร้างสรรค์อย่างสูง และเป็นพลังขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลังความก้าวหน้าด้านอื่นๆ พร้อมทั้งอำนาจและอิทธิพลในระบบเศรษฐกิจและการเมืองของโลก ก็คือ **อุตสาหกรรมบริการทางปัญญา**

อเมริกาปัจจุบันมีสินค้าและบริการเด่นมากทางด้านการบันเทิง เป็นเจ้าอิทธิพลที่สร้างแฟชั่น กระแสนิยมและวัฒนธรรมไปทั่วโลก จนบังตาคนในประเทศล้าหลังให้ติดเพลินชื่นชมและมองภาพความเจริญอย่างผิวเผินและฉาบฉวยอยู่แค่นั้น แต่เบื้องหลังบริการบันเทิงเหล่านั้น สิ่งที่เป็นฐานรองรับ เป็นสื่อ และเป็นพาหะ ก็คือความเป็นเจ้าทางด้านบริการ ข่าวสารข้อมูล รวมทั้งวิชาการต่างๆ และแม้แต่โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทั้งหลาย ซึ่งประสานกับความก้าวหน้าในความสามารถเชิงสร้างสรรค์ด้านไฮเทค โดยเฉพาะเครื่องคอมพิวเตอร์ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการใช้ปัญญา

รายงานเศรษฐกิจประจำปี ๑๙๙๗ ของสารานุกรมบริแทนนิกา บอกว่า ในอเมริกาปี ๒๕๓๙ เศรษฐกิจภาคที่มีพลังก้าวหน้ามากที่สุด ก็คือไฮเทค โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ซึ่งทำให้กิจการด้านนี้ เพิ่มค่าทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ๒๐๐-๓๐๐ เท่า และสร้างเศรษฐกิจใหม่ขึ้นมาเป็นแถวๆ

ถ้าจะแก้วิกฤติเศรษฐกิจกันจริงๆ หรือจะสู้เขาให้ได้ในระบบแข่งขันของโลก (ไม่ต้องพูดถึงว่าจะก้าวขึ้นไปแก้ปัญหาของโลก) อย่างมัวอยู่กับยากล่อมทั้งหลาย จะต้องใช้ปัญญากันให้มาก จับให้ได้ว่าอะไรเป็นปัจจัยตัวแท้ตัวจริง ในการที่จะแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ความเจริญ แม้แต่ในความหมายแคบๆ ด้านเศรษฐกิจ

ไหวหรือไม่ไหว ก็จะได้พิสูจน์กันคราวนี้

ที่ผ่านมาและเวลานี้ ธุรกิจมีบทบาทสำคัญที่สุด เรียกได้ว่าเป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งเป็นแบบทุนนิยม ธุรกิจเป็นตัวนำดำเนิน ประสาน ชักพา หันเห พลิกผัน หมุน ปั่น และปั่นแต่ง รวมทั้งเป็นตัวการสำคัญที่พาเมืองไทยมาสู่วิกฤติเศรษฐกิจครั้งนี้

ถ้าธุรกิจพ่วงไปกับอุตสาหกรรมผลิตสินค้าและบริการ ที่ประกอบด้วยความสามารถในการผลิต และในการคิดสร้างสรรค์ เศรษฐกิจก็จะ เป็นแก่นสารและมีฐานที่มั่นคง แต่ในยุคที่ผ่านมา **ธุรกิจของไทย เป็นแบบตลาดอย่างขาดการสร้างสรรค์เสียมาก** เป็นนักปั่น นักหมุน กันเยอะ ไม่มีเนื้อใน ได้แต่ปั่น เช่น ปั่นเงิน ปั่นหุ้น เป็นต้น เป็นฟองสบู่ไปๆ มาๆ เลยกลายเป็นเหยื่อของนักปั่นแท้ ที่มีฐานแข็งแกร่ง ที่ปั่นซ้อนปั่น ทั้งหมุนทั้งปั่น คือฝรั่ง เลยแทบจะพาประเทศชาติไปสู่ความวิบัติ จนต้องมาคิดกู้แผ่นดินกันอยู่

ถ้าจะให้ประเทศไทยก้าวไปในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี คนไทยจะต้องมองธุรกิจไทยให้ชัด ว่าเรามีความสามารถที่จะแข่งขันกับเขาได้จริงหรือไม่ และพยายามพัฒนาธุรกิจไทยให้แข็งแกร่งด้วยปัญญาเชิงสร้างสรรค์ อย่าไปชื่นชมกับธุรกิจแบบศรีธนญชัย จะต้องให้ธุรกิจนั้นดำเนินไปกับอุตสาหกรรม ทั้งด้านสินค้าและบริการ ที่ตั้งอยู่บนฐานของความสามารถในการผลิตและความเพียรสร้างสรรค์

พวกที่เราเรียกเขาว่าอารยประเทศนั้น เขาพูดกันถึง “ระบอบโลกใหม่” (new world order) และเขาก็จะจัดสรรระบอบโลกใหม่นั้น เราภูมิใจเพียงแค่ว่าจะได้ไปอยู่ในระบอบโลกใหม่ที่เขาคิดให้เท่านั้นหรือ

ระบอบโลกอย่างใหม่ที่เขาคิดสร้างขึ้นนั้น เขาจะทำให้มีสันติสุขมากขึ้น แต่ก็ไม่ใช่ไปไหน ก็มีแต่ส่งเสริมและเต็มไปด้วยการแข่งขันทางเศรษฐกิจ (economic competition) ซึ่งโยงเอาการเป็นคู่แข่งทางการเมือง (political rivalry) ติดมาด้วย การแข่งแบบนี้ย่อมแฝงความเป็นปฏิปักษ์กันอยู่ในตัว แล้วโลกจะมีสันติสุขแท้ได้อย่างไร เราไม่มีความสามารถหรือคิดจะพัฒนาความสามารถที่จะมีส่วนร่วมสร้างระบอบโลกใหม่ที่ดั่งามขึ้นบ้างหรือ จะภูมิใจอยู่แค่ได้ขึ้นไปเต้นบนเวทีที่เขาสร้างและกำกับการแสดงเท่านั้นหรือ

ได้ยินคนไทยเรามักจะพูดว่า “รอให้เศรษฐกิจฟื้นตัว” ทำไมเราไม่พูดเน้นถึงการ “ทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว” เหมือนกับว่า ลึกลงไปในใจ เราเคยชินอยู่กับแนวคิดตามลัทธิคอยโซค หรือลัทธิรอผลดลบันดาล และการหวังความช่วยเหลือ ควรจะตื่นขึ้นมามองและมุ่งที่จะ “ทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว” ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรและสติปัญญาของเรา

วิกฤติคราวนี้ที่ไทยเป็นหนี้ไอเอ็มเอฟ ๑๗,๐๐๐ ล้านดอลลาร์นั้นมากมายยิ่งนัก หลายคนท้อใจว่าคงจะไม่มีทางหลุดออกไปได้ ถ้าคิดตามอัตรา เมื่อ ๑ ดอลลาร์มีค่า ๔๒ บาท หนี้ก็เป็นเงินไทยเกินกว่า ๗ แสนล้านบาท แต่ถ้าไม่มัวละห้อยละเหยอยู่ มาสร้างเศรษฐกิจใหม่กันบนฐานที่แข็งแรง คือความสามารถในการผลิตและคิดสร้างสรรค์นั้น การที่จะฟื้นตัวขึ้นมาก็ไม่เหลือวิสัยแต่อย่างใด

เพียงเงินไทยแข็งขึ้นมาหน่อย ถ้าเป็น ๓๐ บาทต่อดอลลาร์ หนี้ก็ลดหายไปทันทีถึง ๒ แสนกว่าล้านบาท ถ้าเกิดเงินไทยแข็งขึ้นมากลายเป็น ๑ บาท ต่อ ๒ ดอลลาร์ หนี้ก็เหลือเพียง ๘ พันห้าร้อยล้านบาท จริงอยู่เรื่องเศรษฐกิจซับซ้อนกว่าที่จะพูดง่ายๆ อย่างนี้ แต่ก็พูดไว้ให้เห็นตัวอย่างถึงความเป็นไปได้ ซึ่งอยู่ที่ความเข้มแข็งและมุ่งมั่นตั้งใจจริงอย่างมีปัญญา

อย่าลืมนะว่าเมืองไทยเราเป็นหนี้ต่างประเทศ ไม่ใช่เฉพาะหนี้ IMF คราวนี้เท่านั้น เราเป็นหนี้มาก่อนหน้านั้นแล้ว สะสมมาเรื่อยๆ และไม่ใช่เฉพาะรัฐบาลเป็นหนี้ เอกชนก็เป็นหนี้อย่างหนัก เวลานี้เมืองไทยเป็นหนี้ต่างประเทศรวมแล้วเกือบ ๔ หมื่นล้านเหรียญอเมริกัน ถ้าคิดอัตราดอลลาร์ละ ๓๖ บาท ก็คิดหนี้เป็นเงินไทยราว ๓ ล้านล้านบาท ทั้งหมดนี้ ถ้าเราเดินถูกทาง ตั้งตัวให้ดีก็ต้องแก้ได้

ข้อสำคัญ ต้องไม่เป็นเพียงนักเสพนักบริโภค แต่ต้องเป็นนักผลิต นักสร้างสรรค์ ต้องเป็นคนที่จะหวังผลจากการกระทำ ไม่ใช่หวังผลจากการดลบันดาล

การขอและรอผลดลบันดาลนั้น แย่ดี และสบายด้วย เพราะไม่ต้องทำอะไร เพียงแต่รอ นั่งนอนกริ้มๆ กระหยิ่มใจ คอยชื่นชมอำนาจความยิ่งใหญ่ของท่านที่จะมาทำให้ แต่นี่คือลัทธิกล่อมใจ และก็คือความประมาท ที่จะทำให้อ่อนแอลงเฉพาะหน้า และพาสู่หายนะระยะยาว

ถ้าแม้แต่นักขอผลดลบันดาลกันอยู่ ต่อไปชีวิตจะเป็นอย่างไร ก็แล้วแต่ท่านจะบันดาลให้ สังคมของท่านจะเป็นอย่างไร ก็แล้วแต่ใครที่มีอำนาจยิ่งใหญ่จะมาดลบันดาล ที่เจอวิกฤติเศรษฐกิจก็เพราะฝรั่งดลบันดาล แล้วก็รอต่อไปว่า ฝรั่งคงจะมาช่วยดลบันดาลให้สังคมของเราพ้นวิกฤติ นี่แหละคือชะตากรรมของนักขอและนักรอผลดลบันดาล

ควรจะพัฒนาตัวขึ้นมาให้มีความสามารถที่จะดลบันดาลกับเขาบ้าง อย่างน้อยก็ให้สามารถมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของโลก ไม่ใช่มัวแต่รอให้เขากำหนดให้

ต้องเข้มแข็ง มีความเพียรที่จะสร้างผลสำเร็จขึ้นด้วยเรี่ยวแรงการกระทำความสามารถและสติปัญญาของตน อย่าเป็นนักหวังลาภลอย หรือ

ร่ายทางลัด อย่างที่ฝรั่งเอาไปเขียนใส่สารานุกรม เป็นหนังสือบ้าง เป็น CD-ROM บ้าง เผยแพร่เหมือนประจานเมืองไทยไปทั่วโลก

ตัวอย่างเช่น *Encarta Encyclopedia 1998* และ *1999* ที่บรรยายสภาพเมืองไทย(Thailand)ว่า “ผู้ชายชาวต่างประเทศมาเพื่อดูหญิงงามของประเทศไทย และหาความสุขจากอุตสาหกรรมกามารมณ์ ที่รุ่งเรืองเฟื่องฟู” อีกตอนหนึ่งว่า “เวลานี้ (ในเมืองไทย) ทุกคนรีบไปๆ ใจก็นึกถึงแต่เงินๆ . . . โสเภณี ยาเสพติด การทำลายป่า มลภาวะ การอยู่กันแออัดยัดเยียด—ปัญหาทุกอย่างทั้งหมดนี้ สืบสาวหาเหตุแล้ว ก็มาจากความอยากรวยลัดรวยเร็ว (quick baht) อย่างเดียวแท้ๆ”

ผลเกิดจากเหตุ เหตุปัจจัยก่อให้เกิดผล ขณะนี้ ไทยเราก็ประสบผลแล้วคือวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลร้าย แต่เหตุปัจจัยของมันคืออะไร คิดที่จะค้นหาและแก้ไขกันให้จริงจังหรือยัง

เมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายที่ไม่คาดฝัน ก็ยอมตกใจ เสียใจ ระทมทุกข์ ฯลฯ กันได้เป็นธรรมดา แต่ถึงขณะนี้ หมดเวลาแล้วที่จะมัวระทระทวยละห้อยละเหี่ย กล่อมใจปลอบใจกัน ควรจะลุกขึ้นมาใช้ความเพียรและปัญญาเดินหน้าให้จริงจังเสียที สร้างเศรษฐกิจที่มีแก่นสาร บนฐานที่มั่นคง คือความสามารถในการผลิต และการคิดสร้างสรรค์

ถ้าทำได้แค่นั้น ในแง่เศรษฐกิจ ก็แก้ปัญหาของไทยได้ แต่เรายังจะต้องก้าวต่อไปอีก เพื่อแก้ปัญหาของโลกให้ได้ด้วย โดยนำมนุษย์เข้าสู่แนวคิดที่ถูกต้อง ว่าการพัฒนาไม่ใช่เพื่อเศรษฐกิจรุ่งเรืองเป็นจุดหมาย แต่เพื่อจะได้เอาเศรษฐกิจที่เพียงพอและมั่นคงเป็นฐาน ในการที่จะสร้างสรรค์ชีวิต สังคม และโลกที่ดีงาม มีสันติสุขสืบไป

สำหรับเฉพาะหน้าตอนนี้ ที่จะเริ่มต้นกันได้ ก็อย่างที่พูดไปแล้ว

ซึ่งขออย่าอีกที่

๑. มีความเข้มแข็ง เจอทุกข์ภัยไม่พรั่น

๒. มีความเพียรสร้างสรรค์ โดยใช้สติปัญญา

๓. ร่วมกันเผชิญทุกข์เผชิญปัญหา พวกกันเดินหน้าต่อไป

ที่ว่านี้ขยายความว่า ในแต่ละคนให้มีคุณสมบัติแห่งความเข้มแข็ง และสร้างสรรค์อยู่เป็นพื้นฐาน แล้วก็มารวมกำลังกันอีกทีหนึ่งทั้งหมดทั้งสังคม ตอนนี้จะต้องปลุกใจกันใน ๓ ประการนี้

เหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น อย่าไปมัวกล่อมกันอยู่ ให้ตั้งท่าที่ต่อสถานการณ์และต่อข่าวให้ถูกต้อง เช่น ข่าวความช่วยเหลือของต่างประเทศนี้แหละดิ้นๆ ตั้งท่าที่กันให้ถูก อย่าไปตั้งท่าที่แบบเพลิน แหม ได้แล้ว ฉันดีใจ หายทุกข์แล้ว เราจะพ้นวิกฤติละ แล้วก็เฉื่อยลง อย่างนั้นใช้ไม่ได้

ต้องตั้งจิตมองด้วยท่าที่ว่า นี่คือการจำใจนะ ที่เราต้องรับความช่วยเหลือ แล้วจะต้องตั้งใจว่า เราจะต้องพ้นไปจากภวณนี้ให้ได้ เราจะไม่มัวชื่นชมและหลงระเหิงภูมิใจกับการได้สิ่งเหล่านั้นมายๆ ถ้ามัวคิดว่าฉันมีคนมาช่วยเหลือแล้ว ไม่เป็นไรแล้ว ก็ชวนให้น้อมไปในความประมาทตามเคย

อะไรก็ตามที่จะทำให้ประมาท ต้องถือว่าผิดทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าตรัสแล้วแล้วย้ออีกว่า ความไม่ประมาทเป็นธรรมเอก เปรียบเหมือนรอยเท้าช้าง รอยเท้าสัตว์บกทุกชนิดลงได้ในรอยเท้าช้างฉันใด ธรรมทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนก็ลงได้ในความไม่ประมาทฉันนั้น ลงได้มีความไม่ประมาทอย่างเดียว ธรรมอย่างอื่นก็เกิดผลหมด ทำหมด รู้แค่ไหน แม้แต่รู้ธรรมข้อเดียวก็ทำข้อนั้น รู้ ๑๐ ข้อก็ทำ ๑๐ ข้อ รู้ทั้งหมดก็ทำทั้งหมด แต่ถ้าประมาทอย่างเดียว รู้เท่าไรก็ไม่ทำสักอย่าง เพราะฉะนั้น ความไม่

ประมาทจึงครอบคลุมธรรมะไว้หมด พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นเหลือเกิน

ขอจบลงด้วยคำเน้นที่ว่า ถ้าไม่ประมาท จะไม่ต้องพบความเสื่อม
จะหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ขอให้เราพากันไม่ประมาท สร้างความ
เข้มแข็งขึ้นมา เพียรใช้สติปัญญาสร้างสรรค์ และร่วมแรงร่วมใจกันฟันฝ่า
เดินทางต่อไป